గాదాధయాణం సామాన్యనిరుక్తి-ప్రారంభః॥ శ్రీరస్తు॥

श्रीरामायपरमात्मनेनमः समूहालंबनात्मकापेक्षाबुध्यात्मकप्रकृतानुमितिद्वितीयक्षणेन साक्षात्कारः तद्द्वितीयक्षणेकार्यता
साक्षात्कारसंभवः तत्कालेपिविषयीभूतस्य अपेक्षाबुध्यात्मकानुमित्यात्मकसमूहालंबनस्यसत्वात् अपेक्षाबुधिद्वितीय
क्षणेसमानाधिकरणाविशेषगुणांतरोत्पादस्यपक्षतादिग्रंथसिद्धत्वात्

గదాధరీయె సామాన్యనిరుక్తి-ప్రారంభః ౧

ఉపలక్షణంచైతత్ సంగతిలక్షణఘటకీభూతస్యాపి హేత్వాభాసనిరూపణాపేక్షయా హేతునిరూపణానంతర్యస్య

శ్రీగణాధిపతయే నమః॥ శ్రీశారదాంబాయై నమః॥ నిర్విఘ్నమస్తు శుభమస్తు॥ హేత్వాభాసనిరూపణే ప్రసంగసాంగత్యావి
సంగతిత్వం సంభవతి వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతునిరూపణే వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిరోధితద్విరహవతో దుష్ట
హేతోః స్మరణాత్ తత్ర తదప్రదర్శనేన ముక్తిలక్ష్యస్య న్యూనతాం పరిజిహీర్షుః ప్రసంగస్యాపి తన్నిరూపణప్రయోజ
కత్వమాహ ఏతావతేతి। పరికరేణ వ్యాప్తిపక్షధర్మతానిరూపణాత్యంతముక్తక్రమేణ దుష్టహేతోః స్మృతత్వస్య ప్ర
సంగసంగతినిర్వాహకత్వాల్లాభాయ। తత్త్వసంగాదితి। సపరికరహేతునిరూపితప్రసంగసంగతేరిత్యర్థః। తద్జ్ఞానజ
న్యజిజ్ఞాసాధీనత్వం పంచమ్యర్థః। అన్వయశ్చాస్య నిరూపణమిత్యనేన। తత్త్వనిర్ణయప్రయోజకత్వాదితి మూలం
యద్యపి హేత్వాభాసనిష్ఠతత్త్వనిర్ణయాదిజనకజ్ఞానవిషయతావచ్ఛేదకతయా శిష్యప్రవృత్త్యుపయోగినిరూప
ణఘటకజ్ఞానప్రయోజనప్రదర్శనపరం। తథాపి తన్మాత్రపరత్వే సంగత్యప్రదర్శనేన న్యూనతాపత్త్యాదితి తస్య ఏకకా
ర్యకారిత్వరూపసంగతిప్రదర్శనపరత్వమపి సూచయితుమాహ తత్త్వనిర్ణయాదీతి। ఆదిపదాద్విజయపరిగ్ర
హః। తత్కార్యకారిత్వాత్। సపరికరహేతుప్రయోజ్యకార్యప్రయోజకత్వాత్। ప్రయోజకత్వం చ జన
కతావచ్ఛేదకసాధారణం। అతః స్వవిషయకజ్ఞానకార్యం ప్రతి స్వస్య తథాత్వమక్షతమేవ। తత్త్వనిర్ణయః ప్రమి

ఇదం జ్ఞానమప్రమా ప్రకృతానుమితివిధేయతావచ్ఛే

త కోటినిశ్చయః । తత్ర వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టప్రకృతహేతుజ్ఞానమివ తద్విపరీతకోటిసాధకస్వహేత్వాభా
సత్వజ్ఞానమప్యుపయుజ్యతే ప్రతిబంధకీభూతతద్విపరీతకోటివ్యాప్యవత్తాజ్ఞానే అప్రామాణ్యగ్రాహక-
త్వాదిత్యుభయోస్తత్వనిర్ణయప్రయోజకత్వం । అథవా తత్వనిర్ణయః సాధ్యవత్తాజ్ఞానే ప్రమాత్వనిశ్చయః
తత్రానుమాపకహేతౌ వ్యాప్త్యాదివిశిష్టత్వరూపసద్ధేతుత్వజ్ఞానమివ విపరీతకోటిసాధకహేతౌ దు
ష్టత్వజ్ఞానమప్యుపయుజ్యతే ప్రకృతసాధ్యగ్రహప్రామాణ్యగ్రాహకే విపరీతకోటిసాధకహేత్వదు
ష్టత్వగ్రహస్య విఘటకత్వాత్ । ఇత్యుభయప్రయోజకత్వం చ హేత్వాభాసస్య స్వజ్ఞానాధీనపరోక్తహేతుదోషో
ద్భావనద్వారా వ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతోః స్వజ్ఞానాధీనసన్న్యాయప్రయోగద్వారా చ బోధ్యం ॥ మూలోక్తలక్ష-
ణానాం దుష్టహేతులక్షణత్వే దోషే ష్టతివ్యాప్తిః । యథార్థజ్ఞాననిష్ఠానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతా
శ్రయత్వపర్యవసానాత్ స్వసమవాలంబనజ్ఞానవిషయతాశ్రయో దోషాసనపదార్థ ఏవారణ్యాయ ప్రథమలక్ష-
ణావివక్షణీయతయా బాధాదిజ్ఞానప్రతిబంధకతాయా అప్రామాణ్యహేతువిషయతాయా అనవచ్ఛేది
కత్వాత్ తత్ర హేతావవ్యాప్తిః । యద్విషయకత్వేనేత్యాదిలక్షణే చ తృతీయాయా అవచ్ఛేదకతార్థకత

(మహానసత్వావపర్వతోవహ్నిమాన్ నిత్యాద్యయాః సద్ధ్యాదిపరిగ్రహః) [illegible]

[illegible]

గదా-సాం॰ యథాసుతరాం తత్త్వేతి వ్యతిరేకాయథాశ్రుతమితి। ఇదం। ఏతల్లక్షణత్రయం। నను హేత్వదాభాసం తత్ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా హే శం॰జ్ఞా॰
త్వాభాసపదస్య దుష్టహేతుపరత్వాద్దుష్టహేతునిరూపణస్య ప్రతిజ్ఞాతత్వాత్ తల్లక్షణమప్యాకాంక్షితమతస్తద
౧ నుక్తం మూలస్యాన్యథా అన్యవిధవ్యుత్పత్త్యా హేత్వాభాసపదస్య హేతుదోషపరత్వసంభవేపి వ్యభిచారిత్వాదీనాం దుష్ట
హేతూనామేవ విభజనాద్దుష్టహేతునిరూపణస్య ప్రతిజ్ఞాతత్వే తదసంగతిః ఏవం దుష్టహేతునిరూపణస్య ప్ర
కృతత్వే దుష్టహేతూనాం విభాగానపహేతయా తేషాం కేరణవిభాగవ్యాఘాతః శంకా యానవతారాదు
పధేయసంకోచేవేత్యాదిగ్రంథస్య ఉపాధ్యసంకోచేణవిభాగానుపపాదనపరతాయా సంగతిరిత్యత ఆహ తద్వత్త్వం చేతి।
తాదృశదోషవత్త్వం చేత్యర్థః। దుష్టహేతూనాం లక్షణమిత్యనుషజ్యతే। స్ఫుటమితి శేషః। తథా చ దుష్టహేతుని
రూపణస్య ప్రకృతత్వేపి దోషలక్షణాకృతే దుష్టహేతులక్షణస్య స్ఫుటతయా లాభేన నానుపపత్తిరితి భావః।
తదభిప్రాయకత్వేవేతి। దుష్టహేతులక్షణాభిప్రాయకత్వేవేత్యర్థః। అనుమితిపదస్యానుమితిసామాన్యపరత్వే ఇతి ప్ర రామ
సంగాత్ ప్రకృతపక్షసాధ్యహేతుకానుమితిపరత్వమావశ్యకం తథా చ వ్యభిచారాదావవ్యాప్తిః వహ్నిధూమ
వ్యభిచారిత్వాదిజ్ఞానాభావస్య పర్వతో ధూమవానిత్యాద్యనుమిత్యజనకత్వాల్లక్షణయోగాత్ తస్య తాదృశా

४ दोषलक्षणाभिधान स~~...~~तत्रतासयीत्

నుమితికారణజ్ఞానమాత్రపరత్వాద్బాధాదావవ్యాప్తేః బాధాదిజ్ఞానస్య పరామర్శాప్రతిబంధకత్వాపాదకత్వాన్నుమితి
పదమపి హేత్వాభాసలక్షణయోః తదుభయపరతయా వ్యాఖ్యేయమితి। తాదృశలక్షణానాం కృత్రిమత్వాల్లక్షణఘటక-
తావచ్ఛేదకముభయసాధారణమనుగతరూపమాహ అనుమితినిష్ఠకార్యతానిరూపకసంబంధిత్వేనేతి। అ
నుమితిపదస్య ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకప్రకృతహేతుతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితిపరత్వం స్వీయమేవ దర్శనీయమిత్యలమతో న వక్ష్యమాణాతిప్రసంగః। నిరూపకత్వం
చ యది ప్రతియోగిత్వం తదా కార్యస్య కార్యతాప్రతియోగితాభావాదనుమిత్యసంగ్రహః అతస్సంబంధి
పదం సంబంధిద్వయసాధారణస్వతత్తత్సాక్షాత్కారజనకసాక్షాత్కారవిషయతాత్రయనిరూపకత్వస్యాభా
య। అతఏవ నిత్యవహ్నిమాన్ పర్వతో ఘటత్వాదిత్యాదిసమూహాలంబనానుమిత్యాదివిరోధిగ్రహాదినిష్ఠవ్యా
భావావిరూపబాధాదేః పక్షతాంశే ధూమాదినా వహ్న్యనుమానసాధనే దోషత్వాప్రసంగః ప్రకృతానుమితిని
ష్ఠకార్యతానిరూపకసంబంధిరూపత్వస్య కస్యాపి ప్రతిబద్ధత్వానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నప్రతిబధ్య
తానిరూపితప్రతిబంధకతానివేశాసంభవాత్ తథావిధగ్రహత్వవ్యాపకప్రతిబధ్యతానివేశేఽనుమి

గా॥ సాం॥ ప్ర॥

౭

త్వవిరోధివ్యభిచారోద్ధారపరామర్శానవిరోధిబాధాదావ్యాప్తేః ఉభయవిరోధిపక్షాసిద్ధావేవ తాదృశప్రతిబధ్య
తానిరూపకజ్ఞానవిషయత్వసత్త్వాదతః కల్పాంతరమాహ సాధ్యవ్యాప్యేతి। ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షే
ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతద్వ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమితిసామా
న్యపరమిత్యర్థః। ఏవంచ తాదృశానుమితేర్వ్యాప్త్యాదివిషయకతయా వ్యభిచారాదిజ్ఞానప్రతిబధ్యతాపన్నవ్యభి
చారాద్యసంగ్రహః। దర్శితసమూహాలంబనానుమితిప్రతిబంధకతామాదాయ దర్శితాతిప్రసంగస్య వా
రణాయ సామాన్యపదం। తథాచ తాదృశానుమితిత్వవ్యాపకప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతాశాలి
యథార్థజ్ఞానవిషయత్వమితి పర్యవసితోఽర్థః। సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాదిప్రకారకానుమితిసామాన్యా
ంతర్గతాయాః పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చేత్యనుమితేః హ్రదో న వహ్నిమానిత్యాదినిశ్చయ
స్య ప్రతిబంధకతాయా అనతిరిక్తవృత్తిరితి భావః। బాధసత్ప్రతిపక్షస్వరూపాసిద్ధ్యాశ్రయాసిద్ధిష్వవ్యాప్తివారణా
య ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిశేష్యకత్వనివేశః। ద్రవ్యత్వాదినా హ్రదాదివిశేష్యకానుమితౌ తథా
విధనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకతాపత్త్రహ్రదోఽసత్త్వాదవ్యాప్త్యం అతః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వోపాదానం। అవచ్ఛేదకత్వం

చతత్త్వయోర్వ్యభిచారిణత్వం। తేన అతే బౌధ స్థాపపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ విశిష్టపర్వతత్వాదిమతి పక్షే వ్యభిచా
వరూపబాధస్యాకారం చ న మయః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ పక్షతాప్రసిద్ధ్యుద్దేశ్యనిష్ఠపర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షతాకాను
మిత్యవిరోధిత్వఘటనాసంగ్రహః। ఏవమగ్రేపి బోధ్యం। సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారకత్వానవేశే పరా
మర్శావిరోధితయా బాధసత్ప్రతిపక్షయోరవ్యాప్తిః। తత్ర ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాన్యానుపాదా
నేపి తద్దోషతాదవస్థ్యం। వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నస్యాభావాదినిశ్చయస్య ధూమజనకతేజస్త్వావచ్ఛిన్నవ్యాప్యధూమవ
వాన్ శైత్యాదిత్యాద్యనుమిత్యప్రతిబంధకత్వాత్। యత్తు సాధ్యప్రసిద్ధ్యవ్యాప్యవారణాయ జనకత్వం త
దుపాదానస్యేతి తున్న। వహ్న్యనాకారం చ న మయ ఇత్యాదినిర్ణయస్యాపక్షే శుద్ధవహ్నిత్వాదినా వహ్న్యను
మిత్యవిరోధిత్వాపి ద్వితీయదళప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతద్భావవత్పర్వతస్యాకారం చ న మయి వహ్ని
వ్యాప్యధూమవాన్ పర్వత ఇత్యనుమితివిరోధితయా తత్ర లక్షణాగమనాత్। ద్వితీయదళప్రవేశాద్వ్యభిచార
విరోధయోర్నావ్యాప్తిః। వహ్నిధూమవ్యభిచారిత్వాదిజ్ఞానదశాయామపి ద్రవ్యత్వాదినా ధూమా
దినిరూపితవ్యాప్తేర్జ్ఞానసంభవాత్తద్దోషతాదవస్థ్యమతో వ్యాప్త్యా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నీయత్వానివేశః।

పం। సద్వ్యభిచారవిరోధసాధారణాసిద్ధిస్వ
రూపాసిద్ధిషు నావ్యాప్తిః తత్రాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాప్తివిశిష్టత్వానివేశా౦

గదా॰సా॰ప్ర॰

అన్వయవ్యాప్తివ్యతిరేకవ్యాప్తివిశిష్టవ్యాపాదాయ తదుభయవిశిష్టహేతుప్రకారకత్వమేవ న విశేష్యం। ఏకతరమాత్రో
పాదానే నోదాహరణాన్యనుపసంహారిత్వయోరేకతరోపసంగ్రహః ప్రసంగ ఇత్యగ్రే వ్యక్తీభవిష్యతి। తాదృశవ్యాప్తిద్వయ
౪ ప్రకారతానిరూపితహేతుప్రకారతాయాస్తత్రాన్వయ్యకే తద్ధేతుకానుమితిజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాత్వేనా
నుగమయ్యానివేశస్తు న సంభవతి। సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాదిజ్ఞానదశాయాం కేవలవ్యతిరేకవ్యాప్త్యాదిప్రకా
రకహేతుమత్తాజ్ఞానోత్తరత్వానోదాహరణాద్యభిచారిత్వప్రకారతాకాల్యానుమితినామన్వయవిరోధితాభా
వాత్। వ్యాప్తివిశిష్టవిషయకత్వమాత్రస్య తద్విశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకత్వమాత్రస్యావానివేశ్య
రూపాసిద్ధ్యవ్యాప్తిరతః పక్షాంశే తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వనివేశః। పక్షాం
శే వ్యాప్తివిశిష్టప్రకారకత్వమాత్రస్య నివేశే పితదుపాషత్వాదవస్థం ధూమాభావవాన్ ప్రహ్రదాదిరిత్యాదిజ్ఞానస్య
ద్విత్వాదివిశిష్టహేతుమత్తాజ్ఞానావిరోధితయా సాధారణ్యాదావవ్యాప్తిస్స్యాత్। వివక్షితత్వావచ్ఛిన్నే ధూమాభావ
వద్వృత్తిత్వాదిగ్రహస్య ధూమాదివ్యాప్తివిశిష్టతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకజ్ఞానావిరోధితయా తత్వాదేతోర్హే
తుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః। పక్షాంశే సాధ్యాదిప్రకారకస్య సంసర్గాంశే యాజ్ఞానాదేర్బాధాదిజ్ఞా

నాప్రతిబద్ధత్వాదసంభవ ఇత్యతస్తాదృశానుమితిత్వనివేశః। సాధ్యవ్యాప్యవ్యాపిహేతుధర్మితావచ్ఛేదక-క-సాధ్యవత్త్వాజ్ఞా
నస్యైవ సాధ్యవ్యాప్యవ్యాపిహేతుమాన్ పక్ష-స్సాధ్యవాన్ నిత్యాకారక-తయా తాదృశాకారకలిఖనస్యైవ సాత్త్వాదృశహేతు-
విశిష్టపక్ష-తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యక-సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమితిత్వవ్యాపక-ప్రతిబధ్యతాక-
త్వస్యాలక్ష్య-నాఘటక-తయా ప్యపగమపర్వతత్వావ్యవచ్ఛేదేన వహ్న్యభావదేస్సాధ్యత్వాత్ సామానాధికరణ్యేన సాధ్యాభా
వాదేరప్రసిద్ధ్యాశత్వప్రసంగః సామానాధికరణ్యమాత్రావగాహిం బాద్ధాదిజ్ఞానస్య శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛే
దేన వహ్న్యభావాదిజ్ఞానప్రత్యేవ ప్రతిబంధక-తయా ధూమాదివిశిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నధర్మిక-వహ్న్యభావాదిజ్ఞానప్ర
తిబంధక-తాపాదితత్వదుష్పరి-తం। నను విశేష్యతావచ్ఛేదక-ఘటోద్ధూమాదేరధిక-స్యాభానేపి శుద్ధపర్వతత్వావ
చ్ఛిన్నసంయోగాదేయు సత్త్వసంసర్గతా తత్రపర్వతత్వేన సామానాధికరణ్యేన వహ్న్యభావాదిజ్ఞానస్య ప్రతిబం
ధక-త్వమావశ్యక-తాదృశానుమితేరపి శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్యవగాహిత్వాదితి వాచ్యం। ధర్మితా
వచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ ధర్మితావచ్ఛేదక-తాపర్యాప్త్యధిక-రణాదమాత్రావచ్ఛిన్నత్వమేవ సంసర్గాంశ
భాసతే నతు తదేక-దేశావచ్ఛిన్నత్వమపి తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపిత తదేక-దేశవ్యాపక-తావచ్ఛిన్నసం

అన్యథా రక్తః ఘటో నీలఘటాభావవదితి జ్ఞానదశాయాం నీలః ఘటో నీలఘటవదిత్యాదిజ్ఞానానుపపత్తిప్రసంగాత్

గానాంశ్చ సగరతాయాం తప్రామాణ్యకః తత్వాత్।అతఏవ లింగోపధానమతే హేతౌ స్వవత్త్వ [illegible] ద్ధర్మితావచ్ఛేదకః తయా

భానాత్తాదృశసంసర్గతాభ్యుపగమః।అవశ్యకః అన్యథా శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకహేతుమత్తాజ్ఞానస్థలేపి

౫౭ హేతువిశిష్టపక్షతావచ్ఛిన్నసంయోగాదిసంసర్గకః అనుమితేరభ్యుపగమే పక్షతత్వేన సామానాధిక-

రణ్యమత్రావగాహి బాధాదిగ్రహకాలేపి తథావిధసాదృశ్యయవతోనుమిత్యుపపత్తేః।నహి సామా

నాధికరణ్యేన బాధసిద్ధ్యోరుభయోస్తయోరనుమితిం ప్రతి ప్రతితాదృశబాధాదిగ్రహస్య కేవలదప్యనుమి

తౌ ప్రతిబంధకత్వసంభవాత్ తేషాం హేతుత్వభాసతావిలయే పత్తేశ్చ తథైవమపి లింగానుపధానమతే

తాదృశవిషయతాయా అప్రమాణవిరహాదప్రత్యేతగ్రంథస్య న లింగోపధానమతాభిప్రాయకః తత్తేన

పక్షత్వతథాకారతయా తాదృశాకారత్వస్యావ్యావర్తకః తయా అనుమితిపదస్య తాదృశాకారానుమితిప

రత్వేన వర్ణనాసంగతేః కించిత్తు లింగానుపధానమతే అనుమితిపదస్య [illegible] యపరత్వం వ్యాఖ్యాయ యథాశ్రుతా

ర్థపరతాయా [illegible] హాయ లింగోపధానమతమేవాశ్రయతే తేన దృవ్యాప్యేత్యాదినా।ఇత్యాకారానుమితిప

రం।అనుమితిరిత్యాకారకః తామతాభిప్రాయకః ఇతి వ్యాఖ్యానం తత్।ఏతాదృశవ్యాఖ్యాప్రయోజనం స్ఫుటయతి।

[illegible]

తేనేతి। ఏకత్రావచ్ఛిన్నతాఖాద్యేకధర్మావచ్ఛిన్నే। వ్యభిచారాదీత్యాదినా స్వరూపాసిద్ధ్యాదిపరిగ్రహః। అన్యథా పరా-
మర్శాత్। తద్వహిన్నతాఖాద్యపరరూపావచ్ఛిన్నస్య వ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహిజ్ఞానాత్। వ్యభిచారాదిత్యాదిహి-
త్వాః అనుమిత్యజనకత్వే పత్త్యనేన సంబంధః। యత్ర। యద్రూపావచ్ఛిన్నే వ్యభిచారజ్ఞానం ద్యుత్తితి ద్వితీయక్షణే। కిం-
చిత్తద్రూపావచ్ఛిన్నలింగకపరామర్శస్తత్ర క్షణే విలంబేనానుమిత్యుపగమే వ్యభిచారసంభవాన్నతత్ర వ్యభిచా-
రోదర్శితః। నను తద్ధర్మావచ్ఛిన్నలింగకానుమితౌ తద్ధర్మావచ్ఛిన్నధర్మిణి వ్యభిచారాదిజ్ఞానాభావస్య హేతు-
తోపగమాన్నోక్తవ్యభిచారః। తద్ధర్మావచ్ఛిన్నలింగకత్వం చ అవ్యవహితోత్తరత్వసంబంధేన తద్రూపావచ్ఛిన్న-
ధర్మిణి వ్యాప్తిజ్ఞానవిశిష్టత్వం। తాదృశసంబంధేన తాదృశవ్యభిచారజ్ఞానవిశిష్టం యత్తదన్యత్వమేవ వాచ్యత్వాం
వచ్ఛేదకం। తేన ధూమవ్యాప్త్యవచ్ఛిన్నమానిత్యాకారకశబ్దాదిపరామర్శాత్తతిద్వితీయక్షణే యత్ర కాశి-
సన్నికర్షజన్యావచ్ఛిన్నధూమవ్యభిచారిధూమవ్యాప్యేంధనవానిత్యాకారకసమూహాలంబనప్రత్యక్షం
తత్రానుమితేనిరుక్తసంబంధేనవచ్ఛిన్నతావచ్ఛిన్నధర్మిణి వ్యాప్త్యాదిజ్ఞానవిశిష్టత్వేపి నక్షతిరత ఆహ వ్యాప్త్యాదిజ్ఞా-
నేనేతి। క్లృప్తకారణతాకవ్యాప్త్యాదిజ్ఞానేన వ్యభిచారజ్ఞానాద్యభావవ్యతిరేకేణానుమితివ్యతిరేకస్యాపి

ప్రయుక్తానుభావస్య వైఫల్యాపత్తేః

గా.సం.ప్ర। ద్ధత్వాదితి భావః। వ్యాప్తిజ్ఞానం దేవ్యభిచారజ్ఞానాభావేనాన్యథాసిద్ధత్వశంకాం చ ప్రాగేవ నిరాకృతం। నన్వితి। నను వ్య
భిచారాదావవ్యాప్తిః। యత్ర సద్ధేతు విశేషితా ద్వ్యానుమితేరప్రసిద్ధిస్తత్ర తత్పదోపేక్షావ్యాప్తేర్వక్ష్యమాణతయాఽత్రా
ద్వేశవ్యాఖ్యాయామనిర్భరసూచనాయ వదంతీతి। పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది సద్ధేతుస్థలే బాధాది
భ్రమవిషయే చాతివ్యాప్తివారకతయా యథాశ్రుతే యథార్థపదం నార్థకమితి పర్వతో నిర్వహ్నిరితి। అత్రేతి
పదస్య స్థలత్రయే ప్రత్యేకం సంబంధాద్భ్రమత్రయలాభః। ప్రత్యేకం భ్రమమాదాయైవాతిప్రసంగసంభవాత్ భ్రమో
పాలంభనస్య భ్రమపరతా వా సంగతేరితి ధ్యేయం। ప్రథమభ్రమో నుమితిప్రతిబంధకః అప్రత్యక్షనిర్జ్ఞానతథా। తయో
రపి ప్రథమే అన్యత్రప్రసిద్ధస్య సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వస్య ధూమాంశే భ్రమత్వం। అంత్యే ప్రమేయత్వాభావవద్వృ
త్తిత్వేనాప్రసిద్ధ్యా న తద్భ్రమత్వం కింత్వభావాంశే అనుయోగితావిశేషసంబంధేన సాధ్యస్య భ్రమత్వమిత్యాద్య
విశేషమాద్యత్య శిష్యవ్యుత్పాదనాయానేకభ్రమప్రదర్శనం। ఇదం త్వవధేయం। అభిధేయత్వం ప్రమేయత్వస్యావ్య
భిచారీత్యత్ర స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబంధేన ప్రమేయత్వస్య భ్ర
మో వాచ్యః। ప్రతియోగితాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వయోర్న

ధూమాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపవ్యాప్తిఘటకతయా తదంశే తదుభయావగాహి వ్యభిచారజ్ఞానస్యైవ వ్యాప్తిజ్ఞానవిరో-
ధిత్వాత్ ఏవం చ ఘటాద్యప్రమేయత్వేతాదృశావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్యప్రసిద్ధావపి స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశ
ప్రతియోగితాకత్వాప్రసిద్ధ్యా తాదృశభ్రమానుపపత్తిః ప్రతియోగితాంశే సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వస్య భ్రమ
ఇత్యపి న యుక్తం తస్య సంబంధఘటకతయా తత్ప్రకారకత్వాఘటితతద్భ్రమతానుపపత్తేః। న చ తేన స్వరూపేణ
ప్రతియోగితాప్రకారక ఏవ తత్ర భ్రమో వివక్షితః న తు తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంసర్గక ఇతి వాచ్యం
తాదృశవ్యాప్తప్రతియోగితా త్వసంసర్గకజ్ఞానస్యానుమితిపరిపంథితయా తత్ప్రకారకవ్యభిచారజ్ఞానస్యాకిం-
చిత్కరత్వాత్। అత్రాహుః। స్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛే-
దకవత్త్వమేవాభావస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిఘటకం తాదృశాభావాత్। ఏవం చ తాదృశసంబంధేన సాధ్యా-
భావాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకవ్యభిచారజ్ఞానస్య వ్యాప్తిగ్రహవిరోధితయా ఘటత్వాదేః ప్రసిద్ధేన తాదృశ
సంబంధేన మేయత్వాభావదేరభావాంశే భ్రమాత్మక ఏవ తథావిధగ్రాహో వివక్షితః ఇతి న కించిదనుపపన్నం। ప్రథమస్య అన్యే తు
ధూమాభావవదవృత్తిత్వజ్ఞానవిరోధిసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యభిచారస్య భ్రమః। ద్వితీయే చ త

గ।సాం।ప్ర

దప్రసిద్ధ్యావ్యాపక-సామానాధికరణ్యజ్ఞానవిరోధినోద్వృత్తావచ్ఛేదకే-హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగి
తావచ్ఛేదక-త్వస్యక్షమోఽభిమతః।అసమానప్రకారక-జ్ఞానస్యావిరోధితయాద్వివిధవ్యభిచారసంగ్రాహకతయాద్వి
౨ విధవ్యాప్తివిషయక-సమూహాలంబనజ్ఞానస్యైవలక్ష్య-ఘటకనివేశనీయత్వాత్।సాధ్యహేతౌతన్నాధ్యస్యవ్యభిచారిత్వత్రిస్సాం
ధ్యతావచ్ఛేదక-హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-త్వస్యదుర్లభత్వతయాతదవగాహిజ్ఞాన
స్యఅభిధేయత్వంప్రమేయత్వస్యవ్యభిచారిత్వప్రకారక-తానుపపద్యతేఇతివాచ్యం।యత్తుఅభావవద్వృత్తిత్వంసమా
నాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-త్వంచేతిద్వయమేవహేతౌతన్నాధ్యస్యవ్యభిచారిత్వంతత్రవ్యభిచారపదార్థఃతత్ర
త్ప్రథమవ్యభిచారపదార్థైకదేశాభావఅనుయోగితారూపషష్ఠ్యర్థస్యాత్రప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక-వహ్నిత్వా
ద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితత్వసంబంధేనప్రకృత్యర్థేఽన్వయః।మత్వర్థీయప్రత్యయార్థస్వరూపసంబంధవత్త్వస్యాభావేద
సంబంధేనప్రథమాంతార్థేఽన్వయః।ద్వితీయతత్పదార్థేపరవాక్యస్థసాధ్యతావచ్ఛేదక-దేశేసామానాధికరణ్యహేతు
పదార్థాన్వితప్రథమార్థేనిరూపితత్వేనాన్వయఃషష్ఠ్యర్థప్రకృతేతన్ముఖ్యమపరతయాషష్ఠ్యంతార్థస్యసాధ్య
తావచ్ఛేదక-నిష్ఠత్వస్యతాదృశాన్వయబలలభ్యహేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-త్వేతస్య

తద్ధితార్థసంబంధ్యేకదేశఘటకత్వరూపసంబంధేసంబంధినిష్ఠాభేదేనప్రథమాంతార్థేఽన్వయః। ఏవంచోక్తవాక్యా
త్సాధ్యతావచ్ఛేదకే హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాపి లాభాత్తత్రతదవగాహి
భ్రమస్యదర్శితాకారకత్వాసంభవఇత్యపివదంతి। భ్రమాదితి। పంచమ్యర్థఃప్రయుక్తత్వం తస్యప్రతిబంధపదార్థే
నతత్త్వాదేఃన్వయః। యథార్థేతి। యథార్థపదదానేస్వవ్యధికరణప్రకారావచ్ఛిన్నస్యయావిషయతాతత్తదని
రూపకత్వరూపస్యసవార్థప్రమాత్వస్యవివక్షణీయతయాదర్శితభ్రమాణాంకించిదంశేప్రమాత్వేపినతా
నాదాయదోషఇతిభావః। అత్రయథార్థపదేనసద్ధేతుస్థలేఅనుమితివిరోధిభ్రమవిషయసాధ్యాభావాదా
వతిప్రసంగవారణేపిఅసద్ధేతుస్థలేతాదృశప్రమావిషయదోషఘటకసాధ్యాదేఃప్రత్యేకందోషత్వాపత్తిదు
ర్వారైవతదర్థప్రకారాంతరానుసరణేచతతఏవపూర్వదోషస్యాపివారణాసంభవేయథార్థపదంవ్యర్థ
మితిదోషస్యదుర్వారత్వాత్తస్యైవయథార్థపదాఘటితలక్షణాంతరానుసరణబీజత్వమాహ సన్నితి। ఏకదే
శస్యాపివిశిష్టఘటకతయాహేత్వాభాసపదార్థత్వస్యేష్టత్వాదాహ ప్రత్యేకమితి। ప్రత్యేకపదార్థేపర్యాప్త
సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః। హేత్వాభాసత్వాపత్తిః హేత్వాభాసపదార్థత్వాపత్తిః। యద్రూపావచ్ఛిన్న

గ॥సాం॥ప్ర జ్ఞానస్యానుమితివిరోధిత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నే హేతావాభాసత్వవ్యవహారస్య తద్రూపావచ్ఛిన్నమాత్రజ్ఞానేన హేతౌ
దుష్టత్వవ్యవహారస్య చానుదయాన్నాత్రేష్టాపత్తిర్నాసంభవతీతి భావః। యాదృశవిశిష్టవిషయకత్వం తాదృశానుమితి
౮ విరోధితానతిరిక్తవృత్తి తత్త్వమితి వివక్షాయాం న సాధ్యాభావాదావతివ్యాప్తిరిత్యాశయేనాశంకతే అథేతి। విశిష్టవి
షయకత్వం। సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వవిశిష్టసాధనాదివిషయకత్వమేవ। తద్ఘటకం చ। తాదృశవిశిష్టఘటకప్రత్యేకపదా
ర్థవిషయకత్వం చ। న విశిష్టం। న తాదృశవిశిష్టనిరూపితం। తథా చ ప్రత్యేకపదార్థవిషయకత్వస్య ప్రతిబంధకతా
తిరిక్తవృత్తిత్వానతివ్యాప్తిరితి భావః। వ్యభిచారమితి। యథార్థపదాదానేపి సద్ధేతుస్థలేఽతివ్యాప్తివారణాసంభవాది
తి భావః। నను తత్ర తత్తద్విషయప్రత్యేకపదార్థాన్యాయుక్తరీత్యా వారణేపి తద్విషయవిశిష్టేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ తత్తద్వి అన్య।
షయేతి। అప్రసిద్ధత్వాదితి। తథా చ కాపి తివ్యాప్తిరితి భావః॥ కేచిత్త్వితి। నన్వస్య దుష్టహేతులక్షణత్వే దోషత్వే తివ్యా
ప్తిః తేషామప్యనుమితివిరోధియథార్థజ్ఞానవిషయత్వాత్ సత్ప్రతిపక్షస్థలే తథావచ్ఛిన్నపక్షక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్య
కస్థలే పక్షవృత్తిభావవద్ధ్రదాదిరూపదోషాణామపి దుష్టహేతుత్వమిష్టమేవేతి వాచ్యం। తద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షక త
ద్రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యక తద్రూపావచ్ఛిన్నహేతుకస్థలే తేన రూపేణ దుష్టస్య లక్షణం యది తద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యహే

(ప్రసిద్ధేతు సాధ్యైకతివ్యాప్తిశంకా)

తుకానుమితివిరోధియథార్థజ్ఞానవిషయత్వమాత్రం। తదా ప్రాదేశత్వావచ్ఛిన్నపక్షకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకధూ
మత్వావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితిప్రతిబంధకప్రమావిషయవహ్న్యభావవద్ధ్రదాదీనాం ధూమత్వాదీనాం దుష్టత్వాభా
వాదతివ్యాప్తిరిత్యాశంకాం పరిజిహీర్షుస్తాదృశాభావప్రతియోగినాం యథార్థజ్ఞానమితిషష్ఠీసమాసమా
శ్రిత్య తాదృశాభావప్రతియోగిప్రకారకయథార్థజ్ఞానవిషయత్వమర్థం వ్యాజహారేత్యపి తత్సంబధీయమానదో
షప్రతిబంధకతామత ఏవ సంగచ్ఛతే। అతస్తన్మతమవలంబ్యైవాహ తేష్వితి। తేషు లక్షణేషు మధ్య ఇత్యర్థః। తృతీయ
లక్షణస్య నవీనమత ఏవ జ్ఞాయమానదోషప్రతిబంధకతాభిప్రాయకతయా దృష్టాంతత్వేనోపన్యాసః। తే
[illegible]త్వితి ప్రథమలక్షణార్థస్త్వితి అర్థః। ప్రతియోగ్యంతేన వ్యభిచారాదిదోషాణాం దాయలక్షణం సంగమ
నీయమితి దర్శయితుం వ్యభిచారాదయ ఇతి నతు తేన రూపేణ లక్షణఘటకత్వమిత్యవధేయం। ఏవం చ యథా
ర్థపదాదానే దుష్టత్వభ్రమమాదాయ ప్రకృతహేతుభిన్నేతి ప్రసంగవారణాయ యథార్థపదోపాదానం।
యద్యపి పర్వతత్వావచ్ఛిన్నే వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధనే ధూమత్వావచ్ఛిన్నే దుష్టత్వాదిప్రసిద్ధే తాదుష్టత్వవ్యవహారస్య
నాపత్తిః। తత్ర తత్తాదృశహేతుకానుమితిప్రతిబంధకరూపదోషప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వాస్యైవ ప్రసక్తత్వాత వ్య

[illegible]

గ।సా।ష్ట తత్వాత్తాదృశానుమితిప్రతిబంధక-వ్యభిచారాదేశ్చాప్రసిద్ధత్వాత్।ప్రాంచాంచోవహ్న్యాదిసాధ్యకమాదాయ సర్వత్రైవదు
ష్టవ్యవహారఇష్టః। తథాపి ధూమసాధ్యకేవహ్నిత్వేనాయం దుష్టఇత్యాదౌవహ్నితావచ్ఛిన్నహేతుక-ధూమసాధ్యకాను
౯ మితిప్రతిబంధక-దోషప్రకారక-జ్ఞానవిషయత్వస్య ప్రత్యయాంతే వక్ష్యమాణసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశానుమి
తిప్రతిబంధక-ధూమాభావవద్వృత్తిత్వవిశిష్టవహ్న్యాదిరూపప్రసిద్ధదోషప్రకారతాకాలిఙ్గమమాదాయ
రాసభాదితాత్పర్యేణాపి తథావ్యవహారస్యేష్టత్వాత్। న చ తత్ర విశేష్యతృతీయాంతార్థస్యవహ్నిత్వవైశిష్ట్యభానాన్నాప్రస
క్తిస్తద్బాధేనాయమతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం। తథా సతి దోషపదార్థఘటకానుమితౌ వహ్నితావచ్ఛిన్నహేతుక-
త్వాభావాత్తేల్లింగానురోధేన హేతుప్రకారక-జ్ఞానజన్యానుమితిప్రతిబంధక-దోషపదార్థఘటక-హేతౌ రూప
వహ్నిత్వవైశిష్ట్యరూపతృతీయాంతార్థస్య-తత్ప్రకారక-తాదృశావచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదక-తృతీయాంతలభ్యవహ్ని
తావచ్ఛిన్నత్వేనాన్వయ ఇత్యేవోపగంతవ్యత్వాత్। న చ విశేష్యేవహ్నితావిధర్మవైశిష్ట్యబోధక-పదాసమభివ్యా
హారస్థలే దోషాంతర-దాంతౌ రేవ వహ్నితావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితిప్రతిబంధకదోషః। అథవానుమిత్యర్థక-
సాధనేన శబ్దస్యైవ వహ్నితావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితిరూపవిశేషణాన్వయి-త్వం। దుష్ట ధూమాద్వహ్న్యనుమిత్యంతేభావే
(ధూమవానార్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిరిత్యత్రాతివ్యాప్తిరతస్తల్లాభత్తి)

సాధనపదార్థానన్వయప్రసంగాత్। తథా చ విశేష్యఏవ తృతీయార్థవైశిష్ట్యవిశిష్టాన్వయోపగమే నోక్తాతిప్రసంగ
ఇతి వాచ్యం। ఏవమపి వహ్నిసాధ్యధూమసాధనే రాసభో దుష్ట ఇతి వ్యవహారస్య భ్రమమాదాయాతిప్రసంగాత్॥ అ
థవా ఇతరభేదానుమాపకమేవేదం లక్షణం। తథా చ పర్వతపక్షక-ధూమసాధ్యక-వహ్నిహేతుక-దుష్టలక్ష
ణాస్య తథావిధానుమితివిరోధిజ్ఞానవిషయవ్యభిచారాదిభ్రమమాదాయ సద్ధేతావితరభేదవ్యభిచారితాప
ద్యథార్థపదసాంకర్యం। జ్ఞానం చాత్ర స్వజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వసంబంధావగాహి గ్రా
హ్యం। తేన స్వప్రకృతహేతుభిన్నస్య సంబంధాంతరేణాదోషభ్రమవిషయత్వేపి నాతిప్రసంగః। అగ్రేప్యేష సంబంధే
నైవ తద్వత్త్వం వాచ్యం॥ అథ జ్ఞాయమానపక్షనిష్ఠసాధ్యాభావవత్త్వాదినా బాధాదిదోషాణాం ప్రతిబంధకతా న
సంభవతి। సాధ్యాభావవత్త్వాదినా తదాధారాంతరస్య విషయత్వే జ్ఞానే తత్తద్దోషాణామజ్ఞాయమానతయాఽను
మిత్యవిరోధిత్వేనానుమిత్యాపత్తేః। కిం తు జ్ఞానీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితసాధ్యాభావత్వావ
చ్ఛిన్నవిషయతావత్త్వేన తాదృశవిషయతయా జ్ఞానవిశిష్టత్వేన వా। తచ్చ రూపం తాదృశభ్రమవిషయపదార్థాంతర
సాధారణమేవేతి తేషామేవ భ్రమదశాయామనుమితివిరోధితాపన్నోక్తాపత్తిః। ఏవం చ సద్ధేతూనామపి ప్రతిబంధకతావచ్ఛే

గా॥సాం॥ప్ర దశ- నిరుక్తవిషయతాశ్రయవహ్న్యభావాదిప్రమావిశేష్యత్వాదతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతా
సామాన్యం ప్రకృతానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకం తద్రూపవిశిష్టప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వమేవ వివక్షణీయం
౧౦ హ్రదో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తాదృశం రూపం ప్రాగుక్తవిశిష్టవహ్న్యభావత్వాదికం ప్రాగుక్తవహ్నిసాంసర్గ్యా
తిజ్ఞాననిరూపితతద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాసామాన్యస్యైవ ప్రాగుక్తత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితవహ్న్య
భావత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన దోషనిష్ఠానుమితిప్రతిబంధకతాయా అవచ్ఛేదకత్వాత్ న క్షతిస్తు స్వోచకే-
వలవహ్న్యభావత్వాదికం న తథా। తదవచ్ఛిన్నవిషయతాసామాన్యాంతర్గతతద్ధర్మ్యవిషయకజ్ఞాననిరూపి
తతాదృశవిషయతాసామాన్యమనుమితిప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకం తత్పర్వతవిశిష్టవహ్న్యభావత్వాదివిశిష్టంబనకం
బిద్ధ్యస్య ప్రసిద్ధమితి నాతిప్రసంగః। తృతీయమపి లక్షణమనయైవ రీత్యా పరిష్కార్యమితి। ఇదం తు బోధ్యం। యద్వ్యక్త్య
స్యదుష్టహేతులక్షణత్వేజ్ఞాయమానదోషప్రతిబంధకతామతానాశ్రయణేవితద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్య
హేతుకానుమితిప్రతిబంధకప్రమావిషయతద్ధర్మతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యహేతుకసత్త్వే
నైవ రూపేణ దుష్టత్వమిత్యర్థకతాముపగమ్య యథాశ్రుతపదానాం ఘటకత్వముపపాదయితుం శక్యతే తద్దుష్టలక్ష- ణాంపి

(అసంకీర్ణబాధితహేతావిత్యర్థః)

ణస్యదోషఘటితత్వానురోధేనతన్మతమవలంబ్యషష్ఠీసమాసఇత్యుక్తః। ననుద్వితీయతృతీయలక్షణయోర్దో
షేతివ్యాప్తిరవ్యాప్తిశ్చకేవలాన్వయిసిద్ధతాయత్త్వదనదోషస్యైవోపాదేయతయాతత్త్వస్యతన్మాత్రవృత్తిత్వాపాదకత్వ ఇహతత్త్వ
మిత్యస్యేతి। ప్రథమమాత్రస్యైవదుష్టహేతులక్షణత్వేనైవోపపత్తేః చరమయోర్దోషలక్షణత్వమేవోచితం
తత్త్వమిత్యస్యయథాశ్రుతార్థకత్వానురోధేనతత్స్థలేవాచ్యఇత్యవ్యాప్త్యాపత్తి। ఈదృశవ్యాప్యవ్యాప్యయోర్నదో
షత్వాపత్తిరిత్యుక్తం॥ శ్రీః॥ శ్రీగణపతయేనమః॥ లింగజ్ఞానస్యేతిముఖ్యలింగాంశనివేశస్యప్రయోజనకతయా

ద్వితీయలక్షణప్రారంభః।

తస్యావివక్షితత్వమాహలింగమితి। యద్విషయకత్వేనేత్యత్రతృతీయార్థోవచ్ఛేదకత్వంతచ్చావచ్ఛేదకానతిరిక్తవృత్తిత్వం
ఇదానీంనివేశ్యతేతదాసంభవః విశిష్టస్యానతిరిక్తతయావహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదాదిరూపదోషవిషయకత్వ
స్యశుద్ధహ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానేపిసత్త్వేనానుమితిప్రతిబంధకతానతిరిక్తవృత్తిత్వాదతస్స్వరూపసంబం
ధరూపమేవతదావశ్యంతథాచపర్వతోవహ్నిమానిత్యాద్యనుమితిప్రతిబంధకత్వమవిషయవహ్న్యభావాదా
వతివ్యాప్తిః। తద్విషయకత్వేనేత్యాదిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్ అసంభవభయేనచావచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్తినివేశనాసంభవాదతోయద్విషయకత్వేనేతిపదంవ్యాచష్టేయద్విషయకత్వేనేతి। యాదృశవిశిష్టవిషయకత్వేన। య

గా॥సా॥వ్యా॥ ధూమాభావవద్వృత్తిత్వవిషయతాకత్వేన। ఏవంచ తత్త్వమిత్యస్య తద్ధూమాభావవద్వృత్తిత్వమర్థః। వ్యాఖ్యాతృప్రయోజనం ప్రకాశయతి
తేనేతి। యుక్తప్రకారకత్వేన ప్రతిబంధకత్వమిత్యుక్తౌ పక్షవిశేషణకధూమమాదాయ వహ్న్యభావాదౌ నాతిప్రసం
౧౧ గసంభవః। పర్వతాదావతిప్రసంగసంభవేపి యత్సంబంధావచ్ఛిన్నయన్నిష్ఠప్రకారతాకత్వేనానుమితిప్రతిబంధక-
త్వం తేన సంబంధేన తద్వత్త్వస్య దుష్టతావ్యవహారనియామకత్వాపగమే పర్వతవిశేషణకవహ్న్యభావజ్ఞానస్య
విశేషణతావిశేషావచ్ఛిన్నాధేయతాసంసర్గావచ్ఛిన్నపర్వతనిష్ఠప్రకారతాకత్వేన ప్రతిబంధకత్వాత్తేన సంబం
ధేన పర్వతాదిమత్త్వాయోగః పర్వతమహానసాన్యతరత్వరూపసద్ధేతౌ సత్త్వే ప్రసిద్ధధూమాదిరూపహేతావ
సత్త్వాత్తద్దుష్టతావ్యవహారాపత్తేరయోగాదితి। తదనురోధేన పక్షవిశేష్యకత్వోక్తిః। భ్రమపదం నిశ్చయసామా
న్యపరం తేన సద్ధేతావుదితత్వాదిపదస్యాపహ్యాసాద్ధూమాన్ స్వపక్షదుష్టహేతావనుమితిప్రతిబంధకప్రమావిషయసా
ధ్యాభావాదేరేవ సత్త్వేపి నాసంగతిః। నాతిప్రసంగ ఇతి। ఉక్తవ్యాఖ్యానే ఇతరికృవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వం వివక్షణీ
యం। విశేషణీభూతవహ్న్యభావాద్యవిషయకశుద్ధధూమాదేతావాదినా వహ్న్యభావవిశిష్టధూమాదివిషయకజ్ఞానే
వహ్న్యభావవిశిష్టధూమాదేత్వవ్యవచ్ఛిన్నవిలక్షణవిషయతానిరూపకత్వస్యాసత్త్వేనోక్తాసంభవానవకాశాత్

తత్ర చ కేవలవహ్న్యభావవత్త్వావచ్ఛిన్నవిషయతాకత్వస్యప్రతిబంధకతాతిరిక్తవృత్తిత్వస్యాతిప్రసంగ ఇత్యత ఆహ। నను
స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశే అయమేవాతిప్రసంగో దుర్వారః। అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితవహ్న్యభావాదివిశి
ష్టయద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకనిశ్చయత్వం ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణమిత్యేతాదృశవివక్షాయాం
తాదృశాతిప్రసంగవారణేఽపి పునరసంభవః వహ్న్యభావవత్త్వాదినా ఘటాద్యవగాహినో వహ్న్యభావవాన్ హ్రద ఇత్యా
దిజ్ఞానస్యాపి ప్రతిబంధకతయా తత్సాధారణ్యానురోధేన వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితధర్మితావత్త్వా
ద్యవచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితహ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకనిశ్చయత్వేనైవ ప్రతిబంధకతాయా వక్తవ్యతయా
వహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయాస్తాదృశప్రకారతానిరూపితహ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతా
త్వేనావచ్ఛేదకత్వేఽప్యప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితవహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాకనిశ్చయ
త్వస్యావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనధికరణత్వాదిత్యతస్తృతీయాయా అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకతాఘటకత్వం
స్ఫుటయతి। అవచ్ఛేదకత్వం చేతి। ఇహ లక్షణే। ఘటకత్వం సప్తమ్యర్థః। న చ విశిష్టదోషవిషయకత్వస్య ప్రతిబంధకసం
శయాదానతాపాత్తు నరసంభవ ఇతి వాచ్యం। జ్ఞానస్యైతద్రూపజ్ఞానపదమనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కంది

తన్నిశ్చయపరం। పక్షవృత్త్యుద్దేశ్యత్వం। తస్య యద్విషయకత్వేఽన్వయః। ఏవం చ తాదృశనిశ్చయవృత్తిత్వవిశిష్టయాదృశవిశి
ష్టవిషయకత్వమనుమితిప్రతిబంధకతానతిరిక్తవృత్తితాదృశత్వస్య వివక్షణీయతయాఽసంభవానవకాశాత్
అనతిరిక్తవృత్తిత్వం చ స్వవ్యాపకతత్త్వం। న తు తద్భిన్నావృత్తిత్వం। విశిష్టస్య విశేష్యాభిన్నతయా విశిష్టవిషయకతాయా అన
తిరిక్తతయా తేనాతిప్రసక్తత్వే విశిష్టేఽతిప్రసక్తత్వస్యాదుష్టత్వాత్। యత్ప్రతిబంధకతాశూన్యతాదృశ
నిశ్చయావృత్తిత్వమేవానతిరిక్తవృత్తిత్వముభయోర్నోక్తరీత్యాఽసంభవ ఇతి। తదసత్। తథా సతి మూలోక్తజ్ఞానసత్త్వ
త్వసత్త్వవైయర్థ్యప్రసంగాత్ హ్రదత్వావచ్ఛిన్నే యో వహ్నివ్యాప్యవిశిష్టహ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిషయకయత్కించిద్
జ్ఞానీయవిషయతా తన్నిరూపకత్వస్య ప్రతిబంధకతాశూన్యతాదృశనిశ్చయావృత్తిత్వేన శుద్ధహ్రదత్వావ
చ్ఛిన్నేఽతిప్రసంగాచ్చ। అస్మన్మతే చానుమితిప్రతిబంధకతాయాం తాదృశనిశ్చయవృత్తిత్వవిశిష్టహ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిష
యకత్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావిరహేణాతిప్రసంగానవకాశాత్। అత ఏవమపి జాతిత్వాదినా హ్రదత్వాదివిషయక
సర్వజాతిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానితి జ్ఞానస్యాపి వహ్నివ్యాప్యధూమవద్ధ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిషయకతయా తస్య చ హ్రదో వ
హ్నిమానిత్యనుమిత్యవిరోధితయాఽసంభవః। బలవాన్ వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయదోషాసంగ్రహేణావిశేషితధర్మ

వచ్ఛిన్నపక్షాదిస్థలీయస్యాపి కించిద్విశిష్టతద్ఘటితదోషస్యాసంగ్రహేణాపక్షతావచ్ఛేదకాద్యంశే అన్యప్రకారకత్వ
నివేశేన్యాశేకవ్యత్వాత్। తాదృశవిశిష్టఘటకపదార్థావిషయకత్వస్య జ్ఞానవిశేషణత్వే సర్వమాంశ్చవదిత్యా
దిస్థలీయబాధాదౌ తదఘటకాప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిః। యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య యస్య తాదృశవిశిష్టఘటకతా
తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నతత్తద్విషయతాభిన్నకించిదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వం జ్ఞానే నివేశ్యం। జాతిత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య
ప్రాదతాకత్వాదేర్నవహ్న్యభావవద్దత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వే దోషఘటకత్వే జాతిత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రాదతాకత్వాదివిషయ
తాదృశవిషయతాభిన్నవత్త్వాన్యత్వాన్నోక్తజ్ఞానస్యేతి న దోష ఇత్యపి న సత్। తథా సతి ప్రాదో జాత్యభా
వవానిత్యాదిస్థలీయబాధాదేరసంగ్రహాపత్తేః। జాతిత్వాదినా ప్రాదత్వాదిరూపధర్మితావచ్ఛేదకావగా
హినో జాతిమాన్ జాతిమానిత్యాదిజ్ఞానస్య జాతిత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రాదత్వాదినిష్ఠధర్మితావచ్ఛేదకతారూ
పవిషయతాయా నిరుక్తవిషయతాభిన్నత్వవిరహేణ తాదృశజ్ఞానస్యానుమిత్యప్రతిబంధకత్వే వ్యాప్యతేనా
వారణాత్। మైవం। యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాత్వం తాదృశవిషయకత్వసమానాధికరణాభావప్రతియోగితా విశిష్ట
వచ్ఛేదకం తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వం జ్ఞానవిశేషణమితి సామంజస్యాత్ అప్రతిబంధకజ్ఞానవిష

నిష్కర్షః

గానాంద్వి

యత్రావచ్ఛేదకజాతిత్వాదివిశేషితత్వాదిఘటితతత్తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యదోషాత్మకవిశి
ష్టవిషయితాసమానాధికరణత్వాత్తద్జ్ఞానవ్యావృత్తిరితి। విశిష్టస్య। విశిష్టవిషయకత్వేఽపి। అసత్త్వేఽపి। వహ్న్యభావత్వాదినా
౧౨ ఘటాద్యవగాహిభ్రమే అసత్త్వేఽపి। తదంశే విశిష్టవిషయకత్వేన ప్రతిబంధకతానసంభవతీతి భావః। భ్రమాప్రతిబంధకేఽపి। తా
దృశభ్రమతత్త్వానుమిత్యనుత్పాదప్రయోజకత్వేఽపి। న క్షతిః। నోక్తయుక్త్యా పర్యాప్తినివేశేఽసంభవః। తదనివేశే పూర్వోక్త
తిప్రసంగో వా। నను విశిష్టదోషఘటకీభూతతత్తదంశవిషయితాయాం స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వసత్త్వే
ఽపి విశిష్టవిషయితానామన్యతాదృశావచ్ఛేదకత్వస్యావివక్షయాఽతిప్రసంగవారణసంభవాత్తదవచ్ఛేదకత్వం న వివక్షితం। న
చ సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకస్య వ్యాపకత్వాభావకతయా ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాయాం విశిష్టవిషయితాత్వవ్యాపకత్వం ప్రవే
శ్యం। తదపేక్షయా ప్రతిబంధకతాయాం విశిష్టవిషయితావ్యాపకత్వనివేశనమేవోచితమితి వాచ్యం। యతో వహ్ని
వ్యభావవిశిష్టహ్రదాదినిరూపితవిషయితాయా అనుమిత్యప్రతిబంధకసంశయపక్షీయాహార్యామాన్యాచ్ఛిన్న
నాస్కందితత్వచ్ఛిన్నసాధారణతయా నానుమితిప్రతిబంధకతాయాస్తద్వ్యాపకత్వమిత్యనాహార్యామా
న్యాభావానాస్కందితనిశ్చయవృత్తిత్వవిశిష్టవిశిష్టవిషయితావ్యాపకత్వం ప్రతిబంధకతా [illegible]

విశిష్ట

తదపేక్షయా లాఘవేన స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతాయాః విషయితాత్వవ్యాపకత్వమేవ వివక్షితుముచితం। త
థా సతి నిశ్చయత్వాద్యప్రవేశాత్ సమానాకారకజ్ఞానేషు విషయితాభేదస్యాప్రామాణికతయా సంశయాదిజ్ఞా
నీయవిషయితాయా అపి నిశ్చయవృత్తితత్వాదివిశిష్టతయా ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతయా ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతా
యాం బాధాదిరూపదోషనిరూపితవిషయితాత్వవ్యాపకతాయా అక్షతత్వాత్। న చ వహ్న్యభావవాన్ హ్రదో
వహ్నిమానిత్యాహార్యజ్ఞానీయవహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదాదివిషయితా నానాహార్యజ్ఞానసాధారణ్యతాదృ
శాహార్యజ్ఞానసమానాకారకానాహార్యజ్ఞానాప్రతిబద్ధేః। హ్రదో వహ్న్యభావవానిత్యనాహార్యజ్ఞాన
యవహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదాదివిషయితాయాః వహ్న్యాదిప్రకారతానిరూపితతాదృశాహార్యజ్ఞానీయవిశిష్ట
హ్రదాదివిషయితాతో భిన్నత్వాత్। తథా చానాహార్యత్వవిశిష్టవిశిష్టవిషయితాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద ౨
కతయా న దర్శితాహార్యజ్ఞానీయవిషయితాసాధారణవిశిష్టవిషయితాత్వవ్యాపకత్వమితి వాచ్యం। ఏవం సత్యనా
విశిష్ట హార్యజ్ఞానీయత్వవిశిష్టవిషయితాత్వవ్యాపకతాయా వివక్షణీయతయా తావతా వి[illegible]సంశయా[illegible]న్యతాప్రామా
ణ్యాజ్ఞానానాస్కందితత్వయోరప్రవేశేన లాఘవానపాయాత్। మైవం। స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశాపే

గాసాంద్యా షాణమయతావ్యాప్యవచ్ఛేదేనవహ్న్యభావవత్త్వాదిష్టయవిశిష్టస్యాపిపాషాణమయత్వవిశిష్టపక్షాదిజ్ఞానస్యవహ్న్యభావవ్యాప్యవదనుమితి
ప్రతిబంధకతయాతదవచ్ఛేదకవిషయితాకపాషాణమయత్వవిశిష్టపక్షాదావతివ్యాప్తిః। అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూ
౧౪ పావచ్ఛేదకత్వనివేశమతేతాదృశవిశిష్టవిషయితాయాఃపాషాణమయతావ్యాప్యవచ్ఛేదేనవహ్న్యభావవత్త్వాదిష్టయా
విశిష్టజ్ఞానసాధారణతయాఽనుమితిప్రతిబంధకతానతిరిక్తవృత్తిత్వేనాతిప్రసంగానవకాశాత్। నచానతిరిక్తవృ
త్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశపక్షేపిబలాద్యవచ్ఛేదేనవహ్న్యభావవత్త్వాఘటితస్యవహ్న్యభావవచ్ఛేలాదిమద్వృ
త్తిబలాదివిశిష్టస్యాపిదాదిరూపపక్షేస్వబలవాన్వహ్న్యభావవానిత్యాదిజ్ఞానసహితస్యబలవాన్ప్రాదిజ్ఞా
తాదృశ త్వాదిజ్ఞానస్యతాదృశజ్ఞానవిశిష్టజ్ఞానత్వేనైవప్రతిబంధకతయాతాదృశప్రతిబంధకతాయాఃస్వజ్ఞానావిష
యస్యసప్రతిపక్షాద్యనాత్మకస్వవారణాయజ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వస్యప్రతిబంధకతాయామవశ్యంనివేశని
యతయామన్యత్రాపితత్రనాతిప్రసంగఇతివాచ్యం। జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వస్యప్రతిబంధకతావిశేషణత్వేప్రతిహే
తువ్యాప్యవత్తాసాధ్యాభావసమానాధికరణతద్ధేతుమత్త్వరూపప్రతిపక్షాదావవ్యాప్తేః। సాధ్యాభావాంశే [illegible]
పకతాగ్రహవిశిష్టతద్వత్తాజ్ఞానత్వేనస్వతంత్రసాధ్యాభావధర్మికతద్వ్యాప్యపకతాగ్రహవిశిష్టతద్వత్తాజ్ఞాన

సాధారణ్యానురోధేనావశ్యక-త్వప్రతిబంధక-తయైవోపపత్తేస్తాదృశవిశిష్టజ్ఞానస్య జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నప్రతి
బంధక-తాంతరేమానాభావాత్। ఉక్త-విశిష్టేతిప్రసంగస్య వివక్ష-ణీయవిశిష్టాంతరాఘటితత్వవిశేషణేనైవవా
రణీయః। [illegible]చ జ్ఞానద్వయసాధారణప్రతిబంధక-తాయాః ప్రత్యేక-జ్ఞానవిషయవిశిష్టవిషయక-త్వానతిరిక్త-
వృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదక-తావత్। తత్రాపిఘటకీభూతవిశిష్టఘటక-స్య ప్రత్యేక-జ్ఞానవిషయస్య నిరుక్త-విశిష్టత్వక-తేతిని
రుక్త-విశిష్టాంతరాఘటితత్వముక్త-విశిష్టస్యాపి-తమేవేతివాచ్యం। వక్ష్యమాణవిశిష్టాంతరాఘటితత్వస్యాద్య
శవిశిష్టవిషయక-నిశ్చయవిశిష్టయాదృశవిశిష్టవిషయత్వప్రతిబంధక-తానతిరిక్త-వృత్తితాదృశవిశిష్టద్వయాఘటి
తత్వేసతియాదృశవిశిష్టవిషయక-త్వప్రతిబంధక-తానతిరిక్త-వృత్తితాదృశవిశిష్టాంతరాఘటితత్వరూపతయా
సామంజస్యాత్। నన్వేవముక్త-సత్ప్రతిపక్షావ్యాప్తిః। తస్య ప్రతిహేతువ్యాపక-తావిశిష్టసాధ్యాభావప్రతిహేతువి
శిష్టపక్షాత్మక-నిరుక్త-విశిష్టద్వయఘటితత్వాదితివాచ్యం। సత్ప్రతిపక్ష-ఘటక-తాదృశవిశిష్టద్వయవిషయితాభిన్ననిరు
క్త-విశిష్టద్వయవిషయితాశూన్యప్రతీతివిషయత్వస్యవిశిష్టద్వయాఘటితత్వశరీర[illegible]-త్వాత్। యత్ర సత్ప్రతిపక్షాప్రసిద్ధిః
తత్ర భిన్నాంతమనుపాదేయం। సాధ్యాదిఘటితలక్షణఘటనాత్। ప్రమాత్మక-జ్ఞానీయవిషయితాసాధారణరూపేణ

గా।సాం।ద్వి వవాం ప్రతిహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాభావాద్విషయతోపాదేయా। న చ దర్శితే [illegible] విశిష్టస్య సత్ప్రతిపక్షరూప
తానాస్వాక్రియతే అతఏవ హేతుతావచ్ఛేదకాఘటితసాధ్యాభావాభావవదవృత్తిమత్త్వరూపత్వేన విశిష్టస్యైవ వ్యా
౧౫ పకసామానాధికరణ్యరూపవ్యాప్తివిశిష్టస్యోక్తరీత్యాసంగ్రహే తద్ధర్మవ్యాపకసాధ్యాభావకాలీనతద్ధర్మ
విశిష్టపక్షాదివ్యావృత్తిరప్యనపేక్ష్యానిత్యవిశేషణవ్యాపకతాఘటితవిశిష్టమాత్రస్యలక్ష్యతాయా ఏవయు
క్తత్వాత్। తథా చోక్తప్రయాసముపేక్ష్య జ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానివేశనమేవోచితమితి వాచ్యం।
ఏవమపి ప్రకృతహేతునిష్ఠసాధ్యవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిత్వఘటితస్య మతభేదేన సాధారణ్యాదిరూ
పస్య విషయితాయాః పక్షధర్మికత్వప్రకృతహేతుమత్త్వజ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయామేవా
వచ్ఛేదకత్వాత్ ప్రతిబంధకతాయాం జ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నత్వనివేశాసంభవాత్ దర్శితాతిప్రసంగవారణాయ చ
విశిష్టద్వయాఘటితత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్। న చ పక్షవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రకృతహేతునిష్ఠసాధ్యవ్యాపకీభూ
తాభావప్రతియోగిత్వమేవ సాధారణ్యాదిరూపం వాచ్యం। పక్షవృత్తిత్వాఘటితవిషయితాయా అప్రతిబంధక
జ్ఞానసాధారణతయా ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ప్రత్యక్షస్యాసాధారణ్యాదేః పక్షవృత్తిత్వావిశిష్టప్రకృత

హేతుసాధ్యవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగితావిశిష్టప్రకారతాకహేతురూపనిరుక్తవిశిష్టద్వయఘటితతయా నిరుక్త-
విశిష్టద్వయఘటితత్వనివేశోఽపి న సం[redacted]భవతీతి వాచ్యం। పక్షవృత్తిత్వఘటితవిశిష్టస్యైవ సాధారణ్యా-
దిరూపతయా విరోధోఽపి ఫలతః ప్రతిరోధ ఏవ తదన్యత్వేన వా విరోధివిశేషణీయమితి పక్షత్వవ్యాఖ్యానావస-
రే సంపాదనీయత్వాత్॥ నన్వతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశే వ్యభిచారాదిఘటితపదార్థాంతరే ఇతి వ్యాప్తిః
తద్విషయకత్వేనాప్యప్రతిబంధకతాఽనతిరిక్తవృత్తిత్వాదత ఆహ విశేషణీయం చేతి। తాదృశలక్షణమితి శేషః। తా-
దృశవిశిష్టేతి। అనుమితిప్రతిబంధకతాయాం యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వమవచ్ఛేదకం తద్రూపావచ్ఛిన్నేత్యర్థః
వ్యభిచారత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య వ్యభిచారత్వాదిరూపతాదృశరూపావచ్ఛిన్నఘటితత్వాదసంభవ ఇత్యతోఽంత-
రేతి। సావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణే అత్రత్యద్వ్యభిచారాదిమేయత్వవిశిష్టవ్యభి-
చారాద్యభిన్నత్వేఽపి న క్షతిః। తదఘటితత్వం తద్విషయకప్రతీతివిషయత్వం। ఏవం చానుమితిప్రతిబంధకతాయాం
యాదృశరూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వమవచ్ఛేదకం తాదృశం యత్స్వావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం
తదవచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం యత్తదవచ్ఛిన్నత్వం సముదితార్థః। యద్రూపావచ్ఛిన్నే లక్షణం సం

గ।సా।ద్వి గమనీయం తదేవ స్వపదార్థఘటఃశబ్దవతి హి వ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వ-ఘటత్వాయె
ఖాంధత్వాదయస్తదవచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం వ్యభిచారిత్వాదీతి తదవచ్ఛిన్నైలక్ష-ణాసంగతిః।
౧౭ మేయత్వాదివిశిష్టవ్యభిచారిత్వాదేః సాధ్యావచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వ-వ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నావి
షయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వ-త్వాభావాత్ తదవచ్ఛిన్నైరతివ్యాప్తిః। మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదేరపి మేయత్వా
దినా వ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయత్వాత్ తదుద్ధృష్టస్యాదతత్త్వాద్వ్యభిచారాశ్రయధర్మిణాం తద
వచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయత్వేనా విశేష్యస్యమేవతాద్యశ్శవిషయతావచ్ఛేదకత్వేన విశేషితం। ప్రమేయత్వవిశిష్ట
వ్యభిచారిత్వాదావ్యాశ్రయాంవిషయక-త్వస్యవ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయక-ప్రతీతౌ దుష్పూరత్వాత్ తదుద్ధృష్టస్యా
దతిస్వాశ్రయాంవిషయక-త్వముపేక్ష్య సాధ్యావచ్ఛిన్నావిషయక-త్వేన విశేషః। సాధ్యావచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయవృత్తిత్వా
వృత్తాంద్యన్యధర్మవిశేషణత్వే వ్యభిచారిత్వాదేరపి మేయత్వాదినా వ్యభిచారిత్వావచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయే వ్య
భిచారాదౌవతత్సమానత్వాదసంభవ ఇత్యతస్తద్యశ్శవిషయతావచ్ఛేదకత్వేన ధర్మా విశేషితః। ప్రమేయం గగన
వదభావ్యత్వాదిత్యాదౌ వ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం యద్గగనాభావవన్నై

యత్వాదితదాశ్రయావిషయకప్రతీతిత్వప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిరతస్తదవచ్ఛిన్నావిషయకత్వనివేశః। అత్ర చ తాదృశవిశిష్టాం
తరావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వస్యదోషతావచ్ఛేదకధర్మవిశేషణతాపేక్షయా జ్ఞానస్యత్వత్ర
జ్ఞానపదార్థేన తాదృశవిశిష్టాంతరావిషయకత్వనివేశ ఏవోచితః। ఏవంచ నిష్కృష్టపక్షే ప్రమాణాకలైయద్వ్యయక
నిశ్చయస్యత్వత్ర నిశ్చయ ఏవ తన్నివేశ్యం లాఘవాదిత్యవధేయం। అథ ధూమవ్యభిచారివహ్నిమాన్ ధూమవాన్
వహ్నేరిత్యాదౌ బాధాదివ్యభిచారాదిఘటితతయా తత్రావ్యాప్తిః। న చ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం
స్వావచ్ఛిన్నవిషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకతాదృశరూపాంతరావచ్ఛిన్నాఘటితత్వ
స్యవివక్షితత్వాన్నదోషః। వ్యభిచారజ్ఞానస్యోక్తబాధవిషయకత్వానుమానవృత్తివ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక
విషయతాకత్వేపి తాదృశప్రతిబంధకతాసామాన్యాంతర్గతానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతా
కత్వాభావేనోక్తబాధస్యతద్ఘటితత్వేపినిరుక్తవిశిష్టాంతరాఘటితత్వాక్షతేరితివాచ్యం। వ్యభిచారత్వాది
రూపస్యావచ్ఛిన్నవిషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకతావచ్ఛేదక
స్యతదవచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకస్యాప్రసిద్ధతయాసంభవాత్। వ్యభిచారత్వమయత్వవిశిష్ట

వ్యభిచారవిశిష్టమేయత్వేతి వ్యాప్తివారణాయ ప్రథమతో

దీ।సా।ద్వి వ్యభిచారత్వాదేరేవ తథావిధవిషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వాత్ స్వవ్యభిచారత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయకప్ర
తీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాభావాత్। న చ స్వావచ్ఛిన్నవిషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకవిష
౧౨ యితానిరూపకతావచ్ఛేదకః కశ్చిత్ స్వావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకో యస్స ఏవంభూతో యద్వృత్త్వం
మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారత్వాదితదవచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వస్య విపక్షణీయతయా న దోష
ఇతి వాచ్యం। తథా సతి ధూమవ్యభిచారివహ్నిమాన్ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ బాధత్వావచ్ఛిన్నఘటకతావచ్ఛే
దకస్య ధూమవ్యభిచారివహ్నిమత్త్వాదేః స్వావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకభూతస్వావచ్ఛిన్న
విషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకీభూతవిషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకస్య వ్యభిచా
రత్వాంశత్వాదవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్। న చ స్వావచ్ఛిన్నవిషయితావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకీభూ
తయత్కించిద్విషయిత్వం యాదృశయాదృశధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపితం తాదృశతాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయక
ప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకం యత్త్వం తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవ సముదితార్థః। మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారత్వాద్యవ
చ్ఛిన్నవిషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాసామాన్యావచ్ఛేదకీభూతా యాదృశీ వ్యభిచారత్వావచ్ఛిన్ననిరూపి

[illegible]

తవిషయితాయాం మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నానిరూపితత్వేన తాదృశవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నా
విషయక-ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదక-త్వస్యాప్యసత్త్వేన మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాదేః స్వపదేనోపాదాతుమ
శక్యత్వాత్। వ్యభిచారిత్వాదివిశిష్టవిషయక-త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతిబంధక-తానామాన్యవచ్ఛేదకతాయాః క-న్యాల
పివిషయితాయాః వ్యభిచారిత్వాదివిశిష్టానిరూపితత్వాసంభవాత్ తాదృశవిషయితాయాం యాదృశవిశి
ష్టానిరూపితత్వం ఘటత్వమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాదేరేవ తాదృశత్వాత్తదవచ్ఛిన్నావిషయక-ప్రతీతివిషయతా
వచ్ఛేదక-తయా వ్యభిచారిత్వాదేః స్వపదేనోపాదాతుం శక్యత్వాచ్చేన క-శ్చిద్దోషః। అథవా యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవి
షయక-త్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధక-తానామాన్యవచ్ఛేదక-ధర్మాంతత్స్వనిరూపితవిషయితాక-విశిష్టనిరూపితవిష
యితాత్వం యద్ధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వవ్యాప్యం తద్ధర్మవత్త్వమేవ సముదితార్థః ఇతి వాచ్యం। బాధవిశిష్టవ్యభి
చారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నేఽతిప్రసంగాత్। తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయక-త్వావచ్ఛిన్నబాధజ్ఞానప్రతిబంధక-తాయాం
కే-వలం వ్యభిచారివిషయతాయాః తాదృశవ్యభిచారిజ్ఞానప్రతిబంధక-తాయాంచ కే-వలబాధవిషయతా
యా నవచ్ఛేదక-త్వేన బాధవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయా ఏవతథా విధప్రతిబంధక-తానా

గాదాధర్యా

మాన్యావచ్ఛేదకత్వం తస్యాస్తాదృశధర్మవిశిష్టనిరూపితత్వస్యావశ్యకత్వాత్ ప్రకృతే చ తస్యాపదేన చరమకల్పే
యత్తదేన తస్యోపాదానసంభవాత్। అత ఏవ వహ్న్యభావాదిధర్మితావచ్ఛేదకక-వహ్న్యాదిప్రకారక-బుద్ధేరివ ధూ
౧౮ మవ్యభిచారవిశిష్టవహ్న్యాదిధర్మితావచ్ఛేదకక-స్వధూమవ్యాప్యత్వయోః వహ్న్యాదిప్రకారక-గ్రహం ప్రత్యనాహా
ర్యత్వస్యాసంభవేన తాదృశపక్ష-తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షక-సమూహాలంబనానుమితేరప్రసిద్ధ్యా తాదృశా
నుమితిప్రతిబంధకతాఘటితయథాశ్రుతలక్షణస్య తద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షక-వహ్న్యాదిహేతుక-దోషావ్యాప్తిః స్యా
యమేవ వక్ష్యత ఇతి తదపాకరణాయ స్వావృత్తిత్వద్ధవత్తు తావదేవం తథాపి విశేషగుణవద్భేదవాన్ ఘటో గు
ణసామాన్యవద్భేదవాన్ నిత్యాదౌ విశేషగుణవద్భేదాదిరూపాశ్రయాసిద్ధేః గుణవద్భేదాదిరూపబాధఘటితా
యాస్వగ్రహం ఆవశ్యకః యద్యపి తత్ర ఘటత్వావచ్ఛేదేన గుణవత్త్వమేవ బాధః ఆశ్రయాసిద్ధిస్తు ఘటత్వసామా
నాధికరణ్యేన ఘటత్వావచ్ఛేదేన వా విశేషగుణవత్త్వం తస్యాంశే గుణత్వరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నఘటత్వ
వ్యాపకతాఘటితో కబాధస్య న ప్రవేశః విశేషగుణత్వేన ఘటత్వవ్యాపకతాయాస్తత్ర ప్రవేశేపి సామాన్యరూ
పేణ వ్యాపకతాయాస్తేన తద్భానవారదితి న తాదృశాసిద్ధ్యసంగ్రహం ఇత్యుచ్యతే తథాపి విశేషగుణాభావవాన్

ద్వితీయక్షణావచ్ఛిన్నో ఘటో గుణసామాన్యాభావవాన్ ఇత్యాదౌ ద్వితీయక్షణావచ్ఛిన్నే ఘటే విశేషగుణవత్త్వారో
పాశ్రయాసిద్ధౌ తదవచ్ఛిన్నే ఘటే గుణవత్త్వారోపబాధప్రవేశస్యావశ్యకతయా తథా చోక్తలక్షణాఘటితత్వంగ్ర
హస్యావశ్యకతయోక్తవిశేషణదానానుపపత్తిః। వస్తుతస్తు అత్ర వదంతి ఇత్యాదినిష్కర్షే ప్రమేయత్వవిశిష్టవ్య
భిచారాదివారణాయ విశిష్టాంతరాఘటితత్వస్యైవ నివేశనీయతయా తన్మతే దర్శితవిబాధస్య సంగ్రహో దూరాప
స్త ఏవ। ఏతేన స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నయత్కించిత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాకవిశేష్యనిరూ
పితవిషయితాత్వవ్యాపకస్వావచ్ఛిన్ననిరూప్యతాకధర్మవత్త్వం సముదితార్థః ప్రమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారతాప
దికం నైతాదృశం స్వం తదవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాకవ్యభిచారాది
విషయితాత్వస్య తదవచ్ఛిన్ననిరూప్యతాయా వ్యాప్యతాపత్తేః ఉక్తస్థలే విశేషగుణవిశిష్టఘటాదిరూపాశ్రయాసిద్ధ్యాదివి
షయతాత్వావచ్ఛిన్నవిశిష్టవహ్న్యగ్రహాదినిరూపితయత్కించిత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాకవిశిష్టనిరూపితవిష
యితాత్వస్య తాదృశాశ్రయాసిద్ధ్యాదినిరూపితత్వవ్యాప్యతాపత్తేః తల్లక్షణసమన్వయః ప్రతిబంధకతాయా
యావత్స్వనివేశే న్యూనతా ఇత్యాద్యబాధవిశిష్టవ్యభిచారాదావతిప్రసంగః స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితతయా దృశవి

గ।సాం।ద్వి శిష్టవిషయితాయానవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాకావచ్ఛిన్నవిషయితాకయోర్ధర్మయోస్తద్వత్త్వం వా సముదితలక్ష-
ణార్థః। ఇమే యత్త్వవిశిష్టవ్యభిచారిత్వాదికం నైతాదృశం న్వా। తదవచ్ఛిన్నానిరూపితశుద్ధవ్యభిచారిత్వాద్యవ
౧౯ చ్ఛిన్నవిషయితావచ్ఛిన్నాయా ఏవ ప్రతిబంధకతాయాం తదవచ్ఛిన్నవిషయితాయా అవచ్ఛేదకత్వాత్। అ
క స్వైవైతాదృశాశ్రయాసిద్ధివిషయకత్వస్య తదనిరూపితత్వాద్విషయితానవచ్ఛిన్నాయా విశిష్టపక్షగ్రహ
ప్రతిబంధకతాయాః తదవచ్ఛేదకత్వాల్లక్షణసమన్వయ ఇతి పరాస్తం। యద్విషయకనిశ్చయస్య విరోధివిషయితా
ప్రయుక్తా ఇతి కల్పే అనుమితిప్రతిబంధకతాయా అఘటకత్వాత్। ప్రతిబంధకతాయాం విశిష్టాంతరవిషయ
కత్వానవచ్ఛిన్నత్వవిశేషణదానస్యాసంభవేన యత్తదర్థస్య వ తాదృశపదార్థాంతరాఘటితత్వేన విశేష
ణీయతయా ఉక్తబాధవ్యాప్తేరతివ్యాపకత్వాత్। [illegible] త్స్వసజాతీయవిశిష్టాంతరాఘటితత్వ
మేవ యత్తదర్థే విశేషణం దేయం। సాధ్యత్వం చ హేతుత్వాభావసవిభాజకరూపేణ తద్వద్రూపం బాధత్వ
వ్యభిచారిత్వాది। తేన రూపేణ వ్యభిచారాదేర్నబాధాదినా సాధ్యత్వమితి వ్యభిచారఘటితబాధాదౌ నా
వ్యాప్తిః। నన్వేవం యద్విషయకనిశ్చయస్య విరోధివిషయితాప్రయుక్తోభయాభావత్త్వమిత్యత్ర విరోధి

మత్వం తదఘటితత్వస్య తద్ఘటితబాధాదావసత్వాత్ యది చ తదఘటితత్వం తదపర్యాప్తవిషయతాపర్యాప్త్యధికరణత్వం తచ్చ సుఘటమేవ

విషయతాప్రయుక్త దశస్య వైయర్థ్యం ఘటాదేస్తాదృశరూపేణ సజాతీయాప్రసిద్ధ్యాతిప్రసంగవారకత్వా
దితి వాచ్యం। స్వసజాతీయవిశిష్టాంతరఘటితత్వం యత్వం తద్విషయక ప్రతీతివిషయత్వస్య వివక్షయా అ
నుయోగినిష్ఠత్వానంతర్భావేన పదార్థాంతరేష్వతిప్రసంగవారకతయా తద్ఘటితస్య సార్థక్యాత్। న చ
వ్యభిచారవిశిష్టమేయత్వాదేర్హేత్వాభాసత్వవిరహాద్ధేత్వాభాసవిభాజక రూపేణ సజాతీయాప్ర
ప్రసిద్ధ్యా తస్య స్వపదేనోపాదాతుమశక్యతయా మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదేరేవ స్వపదేనోపాదేయ
తయా తస్య శుద్ధవ్యభిచారాద్భిన్నతయా వ్యభిచారత్వాదిరూపహేత్వాభాసవిభాజక రూపేణ
తత్సజాతీయప్రసిద్ధిరితి తద్విషయక ప్రతీతివిషయత్వస్య వ్యభిచారవిశిష్టమేయత్వాదావసత్వాత్తత్రాతి
ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం। విశిష్టాంతరాఘటితత్వేనాఘటితస్య సాధ్యసాధనగ్రహవిరోధి జ్ఞాననిష్ఠవిషయితా
సంబంధేన వ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధకతానతిరిక్తవృత్తిత్వాదిరూపస్య వ్యభిచారాదివిభాజక రూపస్యా
త్రనివేశాత్తాదృశరూపస్య వ్యభిచారవిశిష్టమేయత్వాదిసాధారణత్వాదితత్వాపహ్నవః। తన్న వ్యభిచారఘటి
తబాధాదావపి విశిష్టాంతరాఘటితత్వమఘటితవ్యభిచారత్వాదిసత్వేన తద్ఘటక వ్యభిచారాదేర్వ్యభిచా

గా౹సాం౹క్ష్యా

రత్వాదీనాం తత్సజాతీయతయా తత్సంగ్రహానుపపత్తేః। న చ స్వవృత్తియావద్ధత్వావచ్ఛిన్నవిభాజక-రూపేణ సాంకా
ర్యం వివక్షణీయం। తథా చ బాధాదిష్వటక-వ్యభిచారాదౌ బాధత్వాద్యవచ్ఛిన్నతత్తద్వ్యక్తిబాధాదిసాంకా
ర్యమతస్తత్సంగ్రహాసంభవ ఇతి వాచ్యం। ఏవం సతి బాధవిశిష్టవ్యభిచారాదౌ స్వవృత్తిబాధత్వవ్యభిచారత్వాదియా
వద్ధర్మేణ సజాతీయవిశిష్టాంతరస్య వ్యభిచారవిశిష్టబాధాదేః ప్రసిద్ధావపి తద్ఘటితత్వాసత్త్వేనాతివ్యాప్తేః। తస్య
వ్యభిచారాదిఘటితబాధాదేస్సంగ్రహప్రకారో బ్రహ్మైవ వర్ణనీయ ఏవాదరణీయః। ప్రమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారా
దావాద్యవ్యభిచారత్వాద్యవచ్ఛిన్నాతిప్రసంగః। అప్రమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారో దోష ఇత్యాదివ్యవహారా
భావాన్నైష్టాపత్తిస్సంభవతి। న చ విశిష్టవ్యభిచారాదేర్దుష్టవ్యభిచారత్వాదినా దోషత్వే నాప్యుక్తే తత్తయా చక్తే-
విశేషణాదానేపి తాదృశవ్యవహారాపత్తిర్దుర్వారైవేతి తత్త్వాపత్త్యా వ్యర్థం విశేషణమితి వాచ్యం। దోషాదిప
దస్య నిరుక్త-విశేషణావచ్ఛిన్నే నామిత్తిప్రతిబంధక-తావచ్ఛేదక-స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితాక-త్వేనాన్వయితావచ్ఛే
దక-ధర్మే బాధక-తాయా వృత్తేస్తత్తయా ప్రమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారత్వాదిరూపేణాన్వయితా
వచ్ఛేదక-స్యాఘటక-విశేషణరహితత్వేనాతిప్రసంగాభావాదితి హృదయం। న చాశ్రయాసిద్ధ్యాదిస్థలే పక్ష-తావచ్ఛే
యాం ద్వయాంద్యశవిశిష్టవిషయితాయా ద్వృద్ధమానవచ్ఛిన్ననిరూపితాం తాదృశతాదృశవిశిష్టవిషయిత్వావ్యాపక-ప్రతిబంధకతావ
చ్ఛేదక-తద్ధమానవచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితానిరూపక-తావచ్ఛేదక-తాపయాప్త్యవచ్ఛేదక-రూపావచ్ఛిన్నతద్దోషాన్వయితావచ్ఛేదక-తా

౭ సాధనధర్మికసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వప్రకారకజ్ఞానం సాధనధర్మికవ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకం సాధనవతి సాధ్యాభావ ఇతి

దణ్డాభావవత్త్వస్య త్యాది రూపమేవ దోషః। తస్య విపక్షే తు నిశ్చితతయా హేతౌ దుష్టత్వవ్యవహారనిర్వాహకత్వా
త్తాదృశధర్మస్య చ తాదృశాభావవత్త్వాదిరూపతాదృశవిశిష్టాంతరఘటితతయా సంభవాదిత్యత ఆహ। ఏవంచే
తి। తాదృశవిశేషణదానే చ తత్త్వర్థః। వహ్న్యభావవద్ధ్రదాదౌ ఇత్యాదిపదం తత్సదృశాదిపరిగ్రహాయ। పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిధర్మికవహ్ని
వ్యాపకత్వాదివిశిష్టబుద్ధౌ పర్వతః వహ్నివ్యాపకత్వాభావవానితి ధర్మివిశేష్యకనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకత్వే వహ్నివ్యాపక
త్వం నాస్తీతి ధర్మివిశేషణకనిశ్చయస్య విరోధిత్వమనుభవసిద్ధమతస్తద్విషయస్య విరోధిత్వమా
హ। పక్షనిష్ఠ ఇతి। ఆధేయతాసంబంధేన పక్షవిశిష్ట ఇత్యర్థః। వాకారః సముచ్చయే। ఏవమగ్రేఽపి। సాధనవద్వృత్తిః సాధ్యా
భావ ఇతి జ్ఞానేఽపి సాధనే సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వం తుల్యవిత్తివేద్యతయా నియమతో భాసత ఇతి తదపి వ్యాప్తిజ్ఞా
నప్రతిబంధకమితి మతాభిప్రాయేణ। తాదృశజ్ఞానే నియమతస్తద్భానే ప్రమాణాభావాన్మతాంతరీయన్యాయేన తత్ర తస్య సమాన
విషయకస్య వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకత్వమితి ప్రాచీనమతాభిప్రాయేణ వేత్యాదిదోషః ఇతి। న ముఖ్యత్వావచ్ఛేదకాభా
వవత్త్వాదిరితి శేషః। తథా చ తేన వ్యాప్తిరూపత్వాభావః తత్తాదృశవ్యాప్తిరితి భావః। న ముఖ్యతావచ్ఛేదకాభావవత్త్వా
దీనాం హేత్వవృత్తితయా తత్త్వం తేషాం హేతుదుష్టవ్యవహార ఇత్యత ఆహ యేన కేనాపీతి। ఏకజ్ఞానవిషయత్వాది

గసాంఖ్యా। వేన్యాదిః। తదభావః। తదవచ్ఛిన్నః। దుష్టః। దుష్టపదప్రతిపాద్యః। తథా చ పక్షే తు నోక్తాద్యేకదోషానధికరణత్వేపి న క్షతిః। దు
ష్ట ఇత్యాదౌ సామాన్యతస్సంబంధినైవ నిష్ఠార్థత్వాత్। ఏవం చైకజ్ఞానవిషయత్వాదినా వహ్న్యభావవద్ధ్రదాది
౧౧ రూపదోషస్యాభావమాదాయ సత్వాత్ పర్వతాదౌ వహ్న్యాదిసాధనే తస్య దుష్టత్వవ్యవహారాపత్తేస్తాదృశావచ్ఛి
న్నపక్షే సాధ్యహేతువాచకపదసమభివ్యాహారస్థలే దుష్టపదస్య తాదృశావచ్ఛిన్నపక్షే సాధ్యహేతుకానుమితి
ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితాకధర్మావచ్ఛిన్నసంబంధిబోధకత్వవ్యుత్పత్త్యుపగం
వే తద్ద్వారకమపి పూర్వోక్తవదేవ వహ్నిసాధ్యకసాధనే రాసభాదౌ దుష్టత్వాదివ్యవహారో నిరుక్తదోషసం
బంధమాత్రస్య దుష్టత్వవ్యవహారవిషయితావచ్ఛేదకత్వే దుర్వార ఇతి ప్రకృతే తు తావచ్ఛేదకవిశిష్టసంబం
ధో నిష్ఠార్థతావచ్ఛేదకో వాచ్యః అతస్తు వచనాయమేవ ప్రకృతహేతురిత్యుక్తం। ప్రామాణికవహ్న్యాదిసాధనే దూ
మో దుష్ట ఇత్యత్ర తాదృశావచ్ఛిన్నపక్షే వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకధూమత్వావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితిప్రతిబం
ధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవిషయితాకధర్మావచ్ఛిన్నసంబంధీ ధూమ ఇత్యన్వయబోధః। తత్ర ప్రతిబంధక
తావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవిషయితాకధర్మావచ్ఛిన్న ఏవ దుష్టధూమో రక్షితః సాధనపదం లక్షణయా ధూమతాత్ప

వచ్ఛిన్నహేంతుకాంనుమితిపరం। తత్ర ప్రాంద ఇతి సప్తమ్యంతార్థఘటితావచ్ఛిన్నపక్ష-క-త్వస్య వహ్నేరితి షష్ఠ్యంతార్థేనాన్వ
వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాంధ్యక-త్వస్యాభాంన్వయః। తాంద్యశాంనుమిత్యన్వయినిష్ఠప్రమ్యాంశే నిరూంపితత్వస్యదుష్టధాంత్వకేక-
దేశేప్రతిబంధక-త్వాఽన్వయః। ఏవం పర్వతే వహ్నేస్సాధనే ధూంమోం దుష్ట ఇత్యత్ర పర్వతత్వావచ్ఛిన్నపక్ష-క-వహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నసాంధ్యక-ధూంమత్వావచ్ఛిన్నహేంతుకాంనుమితిప్రతిబంధక-తాంవచ్ఛేదక-త్వావచ్ఛిన్నవిషయితాంక-ధ
ర్మవిశిష్టసంబంధిధూంమ ఇత్యేవ ప్రతీయతే। తాంద్యశధర్మస్సాంత్ప్రసిద్ధ ఏవేతి న తథాంవ్యవహారః। పక్ష-విశేషాదిక-
మనంతర్భాంవ్య ధూంమోం దుష్ట ఇత్యాదివ్యవహారస్తిష్ఠ ఏవేతి చేత్। సాంధననిష్ఠసాంధ్యాభాంవవద్వృత్తిత్వాదేరేవ
వ్యభిచాంరతయాంప్రసిద్ధిః న తు తద్విశిష్టసాంధ సాంధేరతేంన తస్యాదోంషత్వమితి కేచిదాంహుః। వస్తుతస్తు పిలక్ష-ణ
మన్యదేవ। అన్యథాంఽతిప్రసంగాంత్। తాంద్యశపక్షాభాంవమువస్త్యేతియాంద్యశే తి। యదూంపాంవచ్ఛిన్నేత్యర్థక-ం।
జ్ఞాంనం। జ్ఞాంనత్వావచ్ఛిన్నం। తస్యధర్మిణాః। తద్ధర్మాంవచ్ఛిన్నస్యేతేన సంబంధేనేతి శేషః। తాంద్యశధర్మవత్త్వం।
తద్రూంపాంవచ్ఛిన్నధర్మవత్త్వం। సాంధనాందివిశేషణక-సాంధ్యాభాంవవద్వృత్తిత్వాదివిశిష్టక-జ్ఞాంనస్యవ్యాప్త్యా
దిజ్ఞాంనప్రతిబంధక-త్వేపి సాంధ్యాభాంవవద్వృత్తిత్వాదేరాంధేయతాంసంబంధేన సాంధనీయత్వాదిక-ం న దోంషః।

నిష్ఠవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవత్వ
(పర్వతీయవహ్న్యభావవాన్నిత్యత్ర ... త్వవత్వేన రూపేణ బాధిత్వ ... నమన్వయః)

గ్రం। సాధనాదేస్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాదిధర్మస్తావిరహితః। అత్రాప్యవచ్ఛేదకత్వం పూర్వవత్। నతు స్వరూపసంబంధవి
షః। పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిష్ఠవహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వాదావతివ్యాప్తిప్రసంగాత్। తదవచ్ఛిన్నధర్మిక-తద్రూపావచ్ఛి
౨౨ న్నవత్తాజ్ఞానత్వేనాపి ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టత్వాత్। అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తివివక్షణే చ హ్రదత్వా
వచ్ఛిన్ననిష్ఠవహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వే అవ్యాప్తిః। యతో వహ్నిత్వాదినా ధూమాద్యవగాహినో హ్రదో న వహ్ని
మానిత్యాదినిశ్చయస్య హ్రదో వహ్నిమానిత్యాద్యనుమితిప్రతిబన్ధకతయా హ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యక-వహ్న్య
భావవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాక-నిశ్చయత్వేన ప్రతిబన్ధకతా। అపి తు తద్విశేష్యక-వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకా
రతానిరూపితాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాక-నిశ్చయత్వేనైవ। అతస్తాదృశమేవ రూపం ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక
తాపర్యాప్త్యధికరణం। నతు పక్షతావచ్ఛిన్నధర్మిక-వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారక-నిశ్చయత్వమితి య
ద్యపి పర్వతీయవహ్న్యభావత్వాద్యుపాదానే సంభవతి పర్వతీయవహ్న్యభావవాన్నిత్యాదౌ పర్వతత్వాద్యవ
చ్ఛిన్ననిష్ఠవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవత్త్వరూపబాధాదేరసంగ్రహః। తథాపి యద్రూపావచ్ఛిన్నధర్మిణి యద్రూపావచ్ఛిన్న
ప్రకారతానిరూపితయద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారతాక-నిశ్చయత్వేన ప్రతిబన్ధకతా తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశిష్టతద్రూ

పావచ్ఛిన్నవిశేషితతద్రూపావచ్ఛిన్నత్వం దోష ఇతి వివక్షాయాం అసంభవాత్॥ అత్ర సాధననిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తి
త్వాదేరివ సాధ్యాభావవద్వృత్తిసాధనాదేరపి దోషత్వే క్షతివిరహాత్ తద్వారణప్రయాసో విఫల ఇత్యస్వ
రసః కృత్స్నమిత్యనేన సూచితం॥ యథావ్యాఖ్యాతే యథాశ్రుతేఽప్యనేన నివర్తనీయాః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ
ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిశేష్యకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమితేరప్రసిద్ధ్యావ్యా
ప్తిదర్శనాయోక్తేతి తత్ర విశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకాద్యప్రవేశే సాప్రసిద్ధిః॥ అత్ర సన్నివేశనప్రయోజనమాహ ఉక్తేతి పర్వ
తాదేః కాంచనమయత్వవిరహాత్ ఇత్యాదౌ సర్వత్ర న దోష ఇతి సంబధ్యతే। తథా చ విశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకా
ద్యప్రవేశే పూర్వోక్తయుక్త్యా అసంభవః అతో యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నపక్షే సాధ్యవిధేయకానుమితిసా
మాన్యప్రతిబంధకత్వమేవ నివేశ్యమితి పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పర్వతాదినిష్ఠకాంచనమ
యత్వస్యాభావాదావతివ్యాప్తిః తస్య పక్షకాంచనమయత్వాదేః పర్వతత్వాదిరూపయత్కించిద్ధర్మావ
చ్ఛిన్నపక్షసాధ్యవిధేయకానుమితిసామాన్యప్రతిబంధకజ్ఞానవిషయత్వాదితి భావః॥ ఆదిపదం వహ్న్యంతరసం
గ్రహార్థం॥ ప్రకృతానుమిత్యవిషయపదార్థాభావేఽతివ్యాప్తిం సూచయితుం తత్తద్విషయసాధ్యాభావేత్యంశం

గాసాం।

సాంధ్య

చయతి ప్రాంద్యేతి। ప్రాందనిష్ఠవహ్నిష్ఠానాన్యత్వం ధూమనిష్ఠానాన్యత్వం చేత్యర్థః। ప్రాందాదినిష్ఠాభావేతి వ్యాప్తిసూ
చనం చ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షత్వరూపసముదాయదశ్న్యాం నివేశో నాద్యం। మహానసీయ ఇతి మ
౧౨ హానసీయవహ్న్యభావో మహానసీయధూమాభావవానిత్యర్థః। అత్రాతివ్యాప్తిసూచనం చ ప్రకృతసాధ్యతావ
చ్ఛేదకప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకయోర్న నివేశో నాద్యం। ఇదముపలక్షణం। సాధ్యహేత్వోర్నివేశేపి చలతాద్యభావా
దావతివ్యాప్తిబోధ్యా। ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుకత్వానివేశే పక్షధర్మతాజ్ఞానప్రతిబంధకతాం
మాదాయాతిప్రసంగం సూచయితుం వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకతామాదాయాతిప్రసంగం సూచయతి మయత్వేన్య
తావహ్న్యవ్యభిచారి ఇత్యనేనాన్వయః। అత్రాతివ్యాప్తిస్తాద్యశసముదాయదశ్న్యాం నివేశో నాద్యం ప్రకృతహేతుకత్వని తోపం
వేశేప్యేతద్దోషస్య తాదవస్థ్యాత్ హేతుతావచ్ఛేదకనివేశనాయ హేతుసమానాధికరణేతి వహ్న్యభావాన్యదేశాం
తరగత ధూమవ్యక్తివ్యావర్తకవిశేషణానవచ్ఛిన్నేత్యర్థః। సాధ్యతావచ్ఛేదకానివేశే పూర్వేణ సాధ్యవత్త్వజ్ఞానవిరో
ధిత్వప్రతివ్యాప్తిదర్శితా। ఇదానీం వ్యాప్తిజ్ఞానవిరోధిత్వప్రతివ్యాప్తిం సూచయతి। విశిష్టధూమస్య వాసవర్తేయ వహ్న్యవ్యభి
చారీ ఇతి। దోషలక్షణ ఇవ దుష్టలక్షణేఽపి పక్షతావచ్ఛేదకాదినివేశస్యావశ్యకతాం దర్శయతి। నను తత్ప్రతిబంధకేతి। తం

భావేత్వమితి

తత్ర పర్వతత్వావచ్ఛిన్నే వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవహ్నిసంబంధే తస్య విశిష్టధూమత్వావచ్ఛిన్నస్య పక్షాదౌ పక్షతావచ్ఛేదకాదేరన్యా
దృశసంబంధేన విశేషణత్వం యథా అభిమతం తత్ర తత్సంబంధేన తదవచ్ఛిన్నత్వస్య చ యుక్తత్వాత్ పక్షతా
వచ్ఛేదకాదినివేశే పక్షాదినివేశస్య ప్రయోజకత్వాదితి। ఏవం చ వ్యాప్తౌ పక్షావచ్ఛిన్నపక్షే సాధ్యహేతుకే దోషల త్వం
క్షణావనివేశనీయం। తథా హి। నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమాన్ నిత్యత్ర పక్షతావచ్ఛేదకనిర్వహ్నిత్వవిశిష్టపర్వ
తే వహ్నేర్వైశిష్ట్యావగాహిత్వమనుమితేర్న సంభవతి విరోధిధర్మధర్మితావచ్ఛేదకస్వప్రకారకత్వా
వసాయస్య జ్ఞానస్యానుపగమాత్। పర్వతః పర్వతావృత్తివహ్నిమాన్ ఇత్యత్ర పర్వతే పర్వతావృత్తిత్వరూపసా
ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వమనుమితేర్న సంభవతి। స్వస్మిన్ స్వావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకానాం పూర్వ
జ్ఞానసత్త్వే అనుభవవిరుద్ధత్వాత్। ఏవం పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నివ్యభిచారిణ ఇత్యత్ర వహ్నివ్యభిచారిత్వరూప
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే వహ్నేర్వ్యాప్యత్వవైశిష్ట్యావగాహిత్వమనుమితేర్న సంభవతి పూర్వోక్తయుక్తేః।
పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతావృత్తేరిత్యత్ర పర్వతే పర్వతావృత్తిత్వరూపహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావ
గాహిత్వం నానుమితేస్సంభవతి ఉక్తయుక్తేరితి యథావిపక్షితానుమిత్యప్రసిద్ధిప్రయోజకత్వాదేనానాస్థానే

గా।సాం।

౧౪

అత్రవదంతీతి-విప్రారంభః॥

అవ్యాప్తికథనం। న చైవం పక్షేఽపి తద్వ్యాప్యసత్త్వాదితి। తథా చ బాధే కథం రూపవిగ్రహస్థానసత్త్వేన తథా ప్రయోగస్తు నిగ్ర-
హే చోపపత్త్యా వది నివర్తనస్యాత్వేన ప్రవర్తనే చ వక్త్రన్యథా నైయాయికోఽయం ముష్ట ఇతి వ్యవహారో దురుపపాద ఇతి భావః। తేన వ్యా-
ప్యానుమితేః తథా వివక్షితానుమితేః। అన్యథా త్వాదితి। ఆహార్యపరామర్శజ్ఞానానుపగమాదితి భావః॥
యద్విషయకనిశ్చయస్యేతి। యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకనిశ్చయస్యేత్యర్థః। ఉత్తరపదస్యోత్తరకాలీనాంశకతయా
తదుత్తరమితి-ధాతూపస్థాప్యానుమితిరూపక్రియావిశేషణమేతద్ద్వితీయం। అగ్రిమేతి-ఏతాదృశజ్ఞానరూప
క్రియావిశేషణం। అతో జ్ఞానపదమపి సార్థకమత్ర దండచ తాదృశనిశ్చయపరామర్శకం। ఉత్తరపదం చోప్యవ-
హితోత్తరార్థకం। కాలోపాధ్యనోరత్యంతసంయోగ ఇత్యనేన ద్వితీయాదికరణమో ఉత్తరపదస్యోత్తరకా-
లపరత్వాదితి తు న యుక్తం। వ్యాపకత్వాత్ కాత్యంతసంయోగస్య కృతే అవివక్షితత్వాత్। అనుమితౌ। అనుమి స్య
తిసామాన్యద్వయోర్వ్యతిరేక ఇతి సంబంధః। తత్త్వం। తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వం। అత్ర చ తజ్జ్ఞానానంతరజ్ఞాననిష్ఠ-
తాదృశోభయాభావే తజ్జ్ఞానీయయోః ఏవ విరోధివిషయతయోః ప్రయోజకత్వాద్విరోధివిషయ-
తాయాం తాదృశజ్ఞానీయత్వం స్వరూపకథనం తేన మాత్రం న తు లక్షణఘటకం। తత్ర చ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయ

క- నిశ్చయాం వ్యవహితోత్తరానుమితిసామాన్యస్య విరోధివిషయితాప్రయుక్తోభయాభావవత్త్వాత్ తద్రూపా
వచ్ఛిన్నత్వం దోషత్వమితి సముదితార్థః । ఏవఞ్చోభయాభావవిశిష్టహ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిషయక- నిశ్చయానంతరం హ్ర
దో వహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చేత్యాకారకానుమితేః క-దాచిదప్యనుత్పత్త్యా ఘటాద్యనుమితయ ఏ
వ తాదృశనిశ్చయోత్తరానుమితిసామాన్యం తద్గ్రాహ్యతాః తాను చ హ్రదత్వాదివిశిష్టే యద్వహ్నిత్వాదివిశిష్ట
వైశిష్ట్యావగాహిత్వం యద్వహ్నిత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాప్తివిశిష్టధూమత్వావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహి
త్వం చ తదుభయాభావ [illegible] త్వమక్షతమేవ । తత్ర తాదృశనిశ్చయీయవిరోధివిషయితాప్రయుక్త-
త్వమపి । స్వనిష్ఠప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకధర్మస్యానంతరోత్పన్నజ్ఞాననిష్ఠప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకధర్మా
భావప్రయోజకతాత్పర్యహ్రదత్వాదివిశిష్టవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వవిశిష్టప్రకారకత్వఘటితధర్మా
వచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతాయాః హ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకతావచ్ఛిన్నవహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నాభావీయప్రకారితాయాః స్వాదృశవహ్నిత్వాదివిశిష్టప్రకారకత్వఘటితోభయాభావేతరత్వా
త్ । న చ తాదృశవిశిష్టప్రకారకత్వమాత్రం న విపరీతజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం అపితు తద్విశేషితానాహార్య

గ।నం।అ। జ్ఞానత్వం తత్తత్ప్రకారకత్వాభావస్య తద్భావవిరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వమితి వాచ్యం। విశిష్టాభావప్రయో
జకస్య విశిష్టవన్నిష్ఠవిశేష్యతాభావప్రయోజకత్వాత్ అనాహార్యజ్ఞానత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్రయానుమిత్యాదిసాధ్య
౧౫ కవిశిష్టప్రకారకత్వాభావస్య విరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వాత్ తేరితి చేన్న ధూమో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదే
వహ్న్యభావాదివిశిష్టధూమాదేత్యాద్యవచ్ఛిన్నే లక్షణసమన్వయః। నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేః తాదృశానుమి
తేః ప్రసిద్ధ్యాపి వహ్నిమత్త్వపర్వతాదిరూపాశ్రయాసిద్ధ్యాదివిషయకనిశ్చయానంతరప్రసిద్ధముఖాద్యనుమితిష్వ
స్యత్ర ప్రసిద్ధపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకారకత్వఘటితోభయా
భావవత్త్వమస్తు తమేవేతి లక్షణసమన్వయః। అనాహార్యజ్ఞానమాత్రప్రసిద్ధ్యా నిర్వహ్నిపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్య
కవహ్నిప్రకారకజ్ఞానస్య తద్విరోధివిషయకజ్ఞానప్రతిబధ్యతానవచ్ఛేదకతయా తాదృశధూమావచ్ఛిన్నవహ్న్యా
దిప్రకారకత్వస్య తద్భావవిరోధివిషయతాప్రయుక్తత్వమప్రామాణికమితి వాచ్యం। తాదృశజ్ఞానత్వస్య ప్రతిబధ్య
తానవచ్ఛేదకత్వేపి తదవ్యాపకస్య పర్వతత్వావచ్ఛిన్నవహ్నితావచ్ఛిన్నాభావప్రకారకజ్ఞానత్వస్య వహ్న్యవిశిష్టపర్వ
తవిషయకజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతయా వ్యాపకాభావప్రయోజకస్య సుతరాం వ్యాప్యాభావప్రయోజ

తాదృశాభయాభావస్యాప్యఘటితసామగ్ర్యభావమాత్రప్రయుక్తతయా విరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వమేవ । ఇచ్ఛానుత్తరస్య + నాస్తి నితరాం విరోధివిషయి
తాప్రయుక్తత్వమిత్యాశయేన శఙ్కతే న చేతి । తథా చ నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకజ్ఞానస్య విరోధిజ్ఞానప్రయుక్తానుత్పత్తికత్వే తదనత్వప్రకారాయామిచ్ఛాయా

కతయా తాదృశవిశిష్టవిశేష్యకతావచ్ఛిన్నవహ్న్యాదిప్రకారకతాయా అభావస్య తాదృశదోషవిషయితాప్రయుక్తత్వస్యా
వశ్యకత్వాత్ । న చ విరోధిజ్ఞానసత్త్వేపి నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిజ్ఞానస్యాహార్యస్యానుత్పత్త్యా ఇచ్ఛా
ఘటితతాదృశాహార్యజ్ఞానసామగ్ర్యభావస్యైవ నిర్వహ్నిత్వవిశిష్టవహ్నివైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావప్రయోజక
త్వం న తు విరోధివిషయిత్వస్యేత్యవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్ । అభావాదికారణతాయా ఏవ విరోధివిషయితాప్ర
యుక్తత్వస్య నివేశనీయతయా ఇచ్ఛాకారణతానాం చాభావాంశే దైవ్యాదికారణత్వేన భిన్నతయా విరోధిజ్ఞానాన్తరో
త్పన్నజ్ఞానే తాదృశవైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావాదికారణతాయా వినిగమనావిరహేణ పూర్వజ్ఞానీయవిరోధి
విషయితాయా అపి ప్రయోజకత్వాత్ । యద్విరోధివిషయితాప్రయుక్తస్తాదృశాభయాభావస్తత్త్వమిత్యేతావన్మా
త్రోక్తౌ తేప్రాన్దో వహ్న్యభావవానిత్యాదిజ్ఞానీయవహ్న్యభావాదివిశిష్టప్రాన్దాదివిషయితాయా ఇవ తదంశే ప్రా
తివహ్న్యభావత్వాదివిశిష్టవిషయతాయా అపి ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టతయా ప్రతిబధ్యతావచ్ఛే
దకస్య ప్రాన్దత్వాదివిశిష్టవహ్న్యాదివైశిష్ట్యావగాహిత్వస్య విరహప్రయోజకతయా భావాద్యేకదేశవహ్న్యభా
వరూపవిశిష్టేతి వ్యాప్తిరితి యద్విషయకనిశ్చయో వ్యవహితోత్తరానుమితిసామాన్యస్య విరోధివిషయతాప్ర

[illegible]త్వాపి తదుత్పత్త్యాపత్తిరత ఇచ్ఛాయా ఏవ తదుత్పత్తిప్రయోజకత్వముపగమ్య తదభావప్రయుక్తానుత్పత్తికత్వం వాచ్యమితి చేద్ఘటితసామగ్ర్యభావస్యైవ నిర్వహ్ని
పర్వతే వహ్నివైశిష్ట్యావగాహిత్వవిరహప్రయుక్తత్వమిత్యాశఙ్కానను విరోధిజ్ఞానాభావస్య తదుత్పత్తిప్రయోజకత్వముపగమ్యతామ్ యత్ఫలం ద్వైరోధివిషయక

నచయోర్దృశ్యవిశిష్టవిషయితాసామాన్యప్రయుక్త-స్తాదృశోభయాభావత్వమేవసమ్యక్-హ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిశిష్టవిషయితాసామాన్యాంతర్గతాయాంహ్రదఇత్యాదిజ్ఞానీయవిషయి
తాయాంఉభయాభావప్రయోజక-త్వాసత్త్వాదతివ్యాప్తిరనవకాశాదితివాచ్యం।పాషాణమయోనవహ్నిమానిత్యాదిజ్ఞానవిశిష్టస్యవర్తతేఃపాషాణమయత్వాదిజ్ఞానస్య
పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిజ్ఞానప్రతిబంధక-త్వయాజ్ఞానఘటితవిషయతాయాఅభేదాభావాత్పాషాణమయత్వవిశిష్టవిషయితాసామాన్యస్యైవఉభయాభావప్రయో
జక-త్వాత్పాషాణమయత్వవిశిష్టవర్తతాంతామేవశిరశ్చైత్యవాచ్యత్వాత్।పం।౧।

గ।సా।అ। యుక్తోభయాభావవత్త్వం నివేశితం। హ్రదో వహ్న్యభావవానిత్యాదిహ్రదాదివిషయక-నిశ్చయోత్తరోత్పన్నధూమేనాను
మితౌ విరోధివిషయతాప్రయుక్తోభయాభావసత్త్వాత్కేవలహ్రదాదావతివ్యాప్తిరతస్సామాన్యపదం పూరితం।
౧౬ తథా సతి హ్రదాదినిశ్చయానంతరోత్పన్నానుమితిసామాన్యాంతర్గతాయాం హ్రదఇత్యాదినిశ్చయానంతర
జాతహ్రదో వహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యాద్యనుమితౌ విరోధివిషయతాప్రయుక్తోభయా
భావాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః। ద్రవ్యత్వాదినా వహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదాదివిషయక-నిశ్చయానంతరముక్త-సమూ
హాలంబనానుమిత్యుత్పత్త్యా తాదృశవిశిష్టస్యాపి దోషత్వానుపపత్తిరతో యత్పదం। యద్రూపావచ్ఛిన్నపరత
యోపవర్ణితం। వహ్న్యభావవిశిష్టహ్రదాదివిషయక-స్వహ్రదో వహ్నిమాన్నవేతి జ్ఞానస్యానంతరం తా
దృశసమూహాలంబనానుమిత్యుత్పత్త్యా తద్దోషతాదవస్థ్యమతో నిశ్చయత్వనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞా
నానాస్కందితసంశయాన్యజ్ఞానపరం। తేనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితస్యాపి దోషవిషయక-నిశ్చయ
స్యానంతరం తాదృశానుమిత్యుత్పత్తావపి న క్షతిః। దోషవిషయక-నిశ్చయనాశే సతి తదనుమితేరుత్పత్త్యా తద్దోషా
పత్తిరతో అవ్యవధాననివేశః। దోషవిషయక-తాదృశ-నిశ్చయావ్యవహితపూర్వసమనుమిత్యుత్పత్త్యాపి తద్దోషః

అతఉక్తరీతి। తత్సామానాధికరణ్యమనుమితావనావేశ్యం। అతః ఏకస్యాభావనిశ్చయానంతరం అన్యస్యానుమిత్యుత్ప
త్తావపి న క్షతిః। ఘటాభావాదినిశ్చయానంతరం పర్వతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాదిప్రకార
కస్యాపరామర్శస్యాభావే కికస్యచిత్ప్రత్యక్షస్య సత్త్వాత్తాదృశజ్ఞానసామాన్యమపేక్ష్యానుమితిసామాన్యని
వేశః। యత్సాధ్యకయత్పక్షకయద్ధేతుకస్థలే యాదృశదోషవిషయకనిశ్చయానంతరం కస్యాప్యనుమితిర్నభా
తా తత్తాదృశానుమితేరప్రతిబధ్యావచ్ఛిన్నపిరహేణానుమితిత్వేనానాహార్యదోషవిశేషాంశజ్ఞానం నివేశ్యక
ల్పాంతరమాహ। అనాహార్యేతి। తథాచ తాదృశానుమిత్యుపసిద్ధియత్తత్తత్తద్ధర్మావిధమానసోపనీతభానాది
కమాదాయైవ లక్షణం సంగమనీయమితి భావః। బాధనిశ్చయానంతరమాహార్యసాధ్యాదిప్రకారకప్రత్య
క్షోత్పత్త్యసంభవేనావ్యాప్తిరిత్యత ఆహ। అనాహార్యేతి। శంఖో న పీత ఇత్యాదినిశ్చయానంతరం శంఖః పీత
త్వాదిప్రకారకస్య దోషవిశేషజన్యస్య స్వబాధేషు పాండురత్వత్త్వాచ్ఛంఖః పీతః శంఖత్వాదిత్యాదిస్థలీయభాధాదావవ్యా
ప్తిరతో మానసేతి। మానసపదం దోషవిశేషజన్యజ్ఞానపరం। తేన నాపాంగారీ ఇత్యాదినిశ్చయానంతరం మిథ
థ్యాజ్ఞానజన్యవాససారూపదోషవిశేషజన్యతేభ్యో విశేష్యకగౌరత్వాదిప్రకారకమానసస్యోత్పత్త్యావపి

యాంభావనవేశః।

గ॥ సం॥ అ॥

అహంకారత్వత్వాదిత్యాదిస్వీయబాధాదౌనావ్యాప్తిః। ఏతేన యాదృశపక్షసాధ్యహేతుకస్థలే యదుద్దేశవిషయక-
నిశ్చయానంతరం విరోధిసామగ్ర్యాదివశేన మానసజ్ఞానం న జాతం తత్రావ్యాప్తిరిత్యపి పరాస్తం। తత్రాప్యనుమితి
శాబ్దబోధాదిక-మాదాయ లక్షణసంగమనసంభవాత్। పక్షతావచ్ఛేదక-త్వాదిదళద్వయే నివేశవ్యావృత్తిః
పూర్వోక్తరీత్యా బోధ్యా। విరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వనివేశనప్రయోజనం స్వయమేవ వక్ష్యతే। తాదృశ
విషయతాప్రయోజక-విరోధివిషయితావత్త్వం యద్రూపవిశిష్టవిషయక-త్వవ్యాపకం తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వ
మిత్యస్య సమ్యక్త్వేపి యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానివేశనవైయర్థ్యం। ననుకాంచనమయః పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమా
దిత్యాదౌ పక్షతావచ్ఛేదక-విశిష్టపక్షసాధ్యప్రసిద్ధ్యా విశిష్టపక్షే విశిష్టసాధ్యాదివైశిష్ట్యావగాహిత్వాప్రసిద్ధిరిత్యా
శయాసిద్ధ్యాదావవ్యాప్తిరిత్యత ఆహ పక్షతావచ్ఛేదకేతి। ఆదిపదాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదక-వైశిష్ట్యాదిపరిగ్రహః।
వైజ్ఞానికమితి। తత్ర కారణజ్ఞాయమానత్వరూపమిత్యర్థః। తథాచ పర్వతాదేః కాంచనమయత్వాదివైశి
ష్ట్యస్య వాస్తవికస్య విరహేపి తేన రూపేణ జ్ఞాయమానత్వమాదాయ లక్షణసమన్వయ ఇతి భావః। ఇతి భావః। న
చ ప్రమేయో వహ్నిమానిత్యాదినిశ్చయానంతరం జాయమానే ప్రమేయో ధూమవాన్ ... బలమయం వహ్నిమత్ వహ్నివ్యాప్య

(తన్నిరూపకత్వయోః)

ప్వధూమవచ్ఛైత్యాకార్యాకారక-సమూహాలంబనే ప్రందత్వాదినాం చ్ఛాయమానే వహ్నివైశిష్ట్యావగాహిత్వసత్త్వా
దసంభవ ఇతి వేద్యం। పక్ష-తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయాం పక్ష-నిష్ఠా విశేష్యతాం తన్నిరూపితాయాం సాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాం చ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతా నిరూపితవ్యాప్యత్వప్రకారతా
నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుప్రకారతాం తత్తత్ప్రతియోగితయోరవగాహిత్వం తద్వయే నవి
వక్ష-ణాత్ విశిష్టవిషయోః ప్రసిద్ధావపి పర్వతో ద్యాంక్షకాంచనమయత్వాద్యవగాహిభ్రమవిషయతాయాం
వ్యధికరణకాంచనమయత్వాద్యవచ్ఛిన్నాయాః ప్రసిద్ధ్యా లక్షణాసంగమనసంభవాత్। వ్యాప్తిప్రకారతాసా
నే చ నిరూప్యనిరూపక-భావాపన్నవ్యాప్తిఘటక-తత్తద్ధర్మప్రకారతా నివేశనీయాః తేన ధూమవాన్ వహ్ని
రిత్యాదౌ వహ్నివ్యాపక-ధూమసామానాధికరణ్యరూపవ్యాప్తేరప్రసిద్ధావపి న క్షతిః। న చాత్ర వ్యాప్తిపదేనా
న్వయవ్యాప్తిరేవోచ్యతే తదా వ్యతిరేక-వ్యాప్తిజ్ఞానవిరోధిని సాధ్యనిష్ఠాభావాప్రతియోగిత్వాదిరూపేऽనుపసం
హారిత్వే వ్యాప్తిః తాదృశజ్ఞానస్యాన్వయవ్యాప్తిజ్ఞానావిరోధిత్వాత్। వ్యతిరేక-వ్యాప్తివివక్ష-ణా చ హేతునిష్ఠ
సాధ్యాభావవ్యాప్తిత్వ-సాధ్యతావచ్ఛేదక-నిష్ఠహేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-త్వాదా

గాసాఁఅ వవ్యాప్తిః।తద్భిన్నస్య గ్రాహ్యాభావాద్వ్యాప్యనవగాహితయా వ్యతిరేక-వ్యాప్తిభిన్నవిరోధిత్వమానాభావాదత్రాహ
వ్యాప్తిశ్చేతి।అన్వయతః।అన్వయనిరూపితా।ప్రకృతహేతునిష్ఠప్రకృతసాధ్యనిరూపితేతియావత్।సాంబాత్యంతా
౧౮ న్యోన్యాభావఘటితేన భిన్నా అవ్యభిచారితత్సామానాధికరణ్య-వ్యాపక-తాద్యాదిరూపానాం నానావిధత్వగ్రాహ్య।
అథాత్యంతాభావాదిగర్భవ్యాప్తిభిన్నేన అన్యోన్యాభావాదిగర్భవ్యభిచారభిన్నస్య-వ్యాపకతాభిన్న
నేసాధ్యాభావవదవృత్తిహేత్వాదిభిన్నస్య గ్రాహ్యాభావానవగాహితయా అవిరోధిత్వపి నస్తేతః।వ్యతి
రేకతః।వ్యతిరేక-నిరూపితా।సాధ్యాభావవ్యాపక-ఘటితాభావప్రతియోగిత్వరూపా।గ్రాహ్య।వ్యాప్తిప
దేనవివక్షి-తాయా।తథాచతత్తద్వ్యాప్తిప్రకారతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాప్రతియో
గిత్వకాటాభావఏవనివేశనీయఇతిభావః।ననునిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌపక్ష-తావచ్ఛేదక-విశి
ష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదక-విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమేవాప్రసిద్ధమితిచే-త్తం।లక్ష్య-ణాసమన్వయఇత్యతఆహ తాద్య
శావగాహిత్వప్రసిద్ధిరితి।ఆహార్య-భిన్నాన ఏవేతి।నిర్వహ్నిత్వవిశిష్టవహ్నిప్రత్యక్షం భాయతామిత్యాకార
కే-చ్ఛాభిన్నప్రత్యక్షఏవేత్యర్థః।విరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వనివేశప్రయోజనమాహ ఎవంచేతి।విరోధివి

తా

షయితాప్రయుక్తత్వనివేశనైవేత్యర్థః। న క్షతిః। నన్వేవం వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ ఘటోదావతివ్యాప్తిః।
తస్య ఘటాదినిశ్చయస్య విరోధ్యవిషయకత్వాత్। తస్య అనంతరానుమితిసామగ్ర్యనిష్ఠతాదృశోభయాభావప్రతి
యోగికవిరోధివిషయితాకత్వవిరహాత్। వహ్నిమత్త్వవద్ధివిషయకసమూహాలంబనాత్మకఘటాదినిశ్చయా
నంతరజాతజ్ఞాననిష్ఠతాదృశోభయాభావవత్త్వస్య తద్జ్ఞానీయవిరోధివిషయితాప్రయుక్తత్వేపి ఘటాదిని
శ్చయావ్యవహితోత్తరానుమితిసామగ్ర్యాంతర్గతసమూహాలంబనాత్మకఘటాదినిశ్చయావ్యవహితో
త్తరానుమితౌ విరోధివిషయితాప్రయుక్తోభయాభావవిరహాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః। ప్రయోజ్యప్రయో
జకభావశ్చానుభవసిద్ధః స్వరూపసంబంధవిశేషః। విరోధిపదద్వయోపాదానమాహ ఏవమితి। అననుమితావ
ప్తి। న క్షతిః। తస్య విరోధ్యవిషయకత్వాదిత్యనుషజ్యతే। న క్షతిః। న సాధ్యవత్త్వక్షేఽతివ్యాప్తిః। విరోధివిషయితా
పదేన తాదృశోభయాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ యద్రూపావచ్ఛిన్నాంశే యద్రూపావచ్ఛిన్నవైశి
ష్ట్యావగాహిత్వం నివిష్టం। తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపితతద్రూపావచ్ఛిన్నాభావతద్వ్యాప్యవ్యాప్యత్వేతరవిషయి
తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయితాం బహిర్భూతవిష

గా।సాం।అ। యితాయాం వా వివక్షితత్వాదితి భావః। నను సిషాధయిషాధీనాయాం సాధ్యనిశ్చయానంతర సమూహాలంబనా
నుమితౌ తాదృశోభయాభావాసత్వాత్సిద్ధివిషయేఽతిప్రసంగ ఏవ నాస్తి ఏవం పక్షే సాధ్యనిశ్చయోత్తరం తదతిరి
౨౮ క్తావిషయకసాధ్యవిధేయకానుమితేరసత్వేఽపి పక్షాంశే సాధ్యాంశే వాఽధికావగాహిన్యా అనుమితేః సాధ్యని
ష్ఠితావచ్ఛేదకకాన్యవిధేయకానుమితేస్సాధ్యావచ్ఛిన్నపక్షవిధేయకానుమితేశ్చోత్పత్త్యా తత్రోభయాభావాస
త్వాదపి నాతిప్రసంగప్రసక్తిరితి వాచ్యం। యత్రవిషయే సిషాధయిషాబలాత్సిద్ధ్యుత్తరం తాదృశానుమితిః కదాపి నచా
తాతత్రైవాతివ్యాప్తిస్సంభవాత్। ద్వితీయకల్పే విషయితామాత్రం నివేశ్యం నతు విరోధివిషయితాపర్యంతమిత్యా
శయేనాహం మానసబాధ్యేతి। సాధ్యనిశ్చయస్యేత్యాదిః। ప్రమేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదివారణాయ యథాశ్రుత
విశిష్టాంతరాఘటితత్వనివేశేఽపి దర్శితవ్యభిచారఘటితబాధాద్యవ్యాప్త్యా విశిష్టాంతరవిషయిత్వాప్రయో
జ్యత్వవిషయితాప్రయోజ్యతాదృశోభయాభావప్రయోజకాభావాదికరణత్వరూపం తాదృశవిశేషణం తాక
నివేశనీయం। మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదివిషయితాప్రయోజ్యాయాః ఉక్తోభయాభావప్రయోజకవ్యా
ప్త్యాద్యవగాహితత్వాభావవత్వాయాః శుద్ధవ్యభిచారాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వనియమేన ప్రమేయత్వాది

విశిష్టవ్యభిచారాదౌ విశిష్టాంతరవిషయితావ్యాప్తయోజ్యస్వవిషయితాప్రయోజ్యనిరుక్త్యాభయయోర్భావప్రయో-
జకత్వాభావాధికరణతాకత్వమితి నాతిప్రసంగః। ఉపదర్శితవ్యభిచారఘటితబాధాదివిషయితాప్రయోజ్యా-
యాః పక్షే సాధ్యావగాహిత్వాభావాధికరణతాయాస్తద్ఘటకవ్యభిచారవిషయితావ్యాప్రయోజ్యత్వేన తత్సం-
గ్రహః। న చ విశిష్టపక్షే విశిష్టసాధ్యవత్తాగ్రహప్రతిబంధకతావచ్ఛేదికాయాస్తాదృశబాధాదివిషయితాంతః
పాతివ్యభిచారాదివిషయితాయా అపి తాదృశబాధాదివిషయితాప్రయోజ్యాయా విశిష్టపక్షే విశిష్టసాధ్య-
వైశిష్ట్యా[illegible]వగాహిత్వాభావాధికరణతాయాః ప్రయోజకతయా తాదృశబాధాదేరసంగ్రహ ఇతి వా-
చ్యం। యత్కించిద్విశిష్టాంతరవిషయితాత్వవ్యాపకరూపావచ్ఛిన్నప్రయోజ్యత్వనివేశేన తత్సంగ్రహసంభవాత్।
వ్యభిచారాదివిషయితాయా బాధాదివిషయితాంతఃపాతివిషయితామాత్రవృత్తిరూపేణైవోపదర్శితసాధ్య-
వత్తాగ్రహప్రతిబంధకతయా తేనైవ రూపేణ తాదృశసాధ్యావగాహిత్వవిరహవత్తాప్రయోజకతత్తద్వ్యా-
పకరూపావచ్ఛిన్నప్రయోజ్యత్వస్యోక్తబాధాదివిషయితాప్రయోజ్యోక్తసాధ్యావగాహిత్వాభావవత్తా-
యామక్షతత్వాత్। మయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదివిషయితాయా యేన రూపేణ వ్యాప్త్యాదిగ్రహప్రతిబంధకతా-

తత్తాదృశస్వచరూపప్రబాధాదివిషయతాంతఃపాతివ్యభిచారాదివిషయతా సాధారణా వ్యభిచా-
రాదిరూపవిశిష్టవిషయకతావ్యాపకతావచ్ఛి

తావచ్ఛేదక

గా.సాం.అ వచ్ఛేదకతాకత్వేన రూపేణ నిరుక్తవిషయితాత్వవ్యాపకత్వేన మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదివిషయితాత్వతః పాతివ్యభిచా
రాదివిషయితాయా మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వవ్యాప్త్యాద్యవగాహి తత్తద్భావవత్త్వా
౨౦ యాం నియమతః ప్రయోజకత్వాన్నాతిప్రసంగావకాశః। బాధసత్ప్రతిపక్షాదివిషయకజ్ఞానస్యానావిద్ధబా
ధాదివిషయకజ్ఞానస్యానంతరం జాతాయాం ఘటో ద్రవ్యనుమితౌ బాధాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వాయా అ
భావాదికారణతాంతస్య విశిష్టాంతరవిషయితాప్రయోజ్యత్వేపి స్వపూర్వవృత్తిజ్ఞానీయవిరోధివిషయితా
యా ఏవ స్వనిష్ఠప్రతిబద్ధ్యతావచ్ఛేదకాభావాదికారణతాప్రయోజకతాత్। ఏతేన విధబాధాదిమాత్ర
జ్ఞానానంతరజాతజ్ఞానీయాం తత్తద్బాధాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వావగాహి తత్తద్భావాదికారణతాంతస్య సాధ్యావృ
విశిష్టాంతరవిషయితాప్రయోజ్యత్వేయా బాధాదేర్లక్షణాసమన్వయః। వ్యభిచారాదిఘటితబాధాదివిష
యితాప్రయోజ్యత్వాయా అదితి కార్యకారణభావయోర్భావాదికారణతాయాం వ్యాప్త్యాద్యవగాహితా విరహా
ప్రయోజకత్వేన యత్కించిద్విశిష్టాంతరవిషయితాత్వవ్యాపకరూపావచ్ఛిన్నతాదృశబాధాదివిషయితాంతః పా
తివ్యభిచారవిషయితాప్రయోజ్యత్వనియమాత్తత్తత్సంగ్రహాయ తాదృశోభయాభావప్రయోజకతా

వన్నృత్తినిష్ఠప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకధర్మస్యైవ తదుత్తరోత్పన్ననిష్ఠప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకధర్మాభావప్రయోజకత్వేన బాధాదినిష్ఠయోః ఉత్తేజ-
తథావిధవిషయతాప్రయోజకవ్యవస్థితాద్యాదిమత్త్వావగాహిత్వవిరహాన్న సత్ప్రతిపక్షాదిరూపవిశిష్టాంతరే
యాభావా
భావాధికరణతాపర్యంతనివేశః। తథా సతి దర్శితయోః ఉభయోః భావాధికరణతయోః ఉక్తరూపావచ్ఛిన్నవ్య-
భిచారాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వనియమే పి తాదృశయోః ఉభయోః భావాధికరణతాప్రయోజకసాధ్యాదిమత్త్వా-
వగాహిత్వాభావాధికరణతయోః ఉక్తరూపావచ్ఛిన్నవ్యభిచారాదివిషయితాప్రయోజ్యత్వేన తాదృశబా-
ధాదేస్సంగ్రహాత్। తాదృశ... దిఘటితలక్షణాకరణేపి కేవలనివర్త్యత్వాదిపక్షే తావచ్ఛేదకసాధ్యాదిసా-
ధ్యకస్థలీయనివర్త్యనిష్ఠవహ్న్యభావరూపబాధాదిదోషే వ్యాప్తిః। తాదృశబాధాదిజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతయా
తదీయవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకతయా తథావిధాభయాభావాప్రయోజకత్వాత్। త-
స్య దోషత్వానుపగమే చ తాదృశపక్షే దుష్టత్వవ్యవహారానుపపత్తేః ఇష్టాపత్త్యా నివర్త్యాః పర్వతో వహ్నిమా-
నిత్యాదావపి తత్త్వం భవనేతాదృశప్రయోజనవ్యాప్య... । నను తత్ర అభావవాన్ వహ్నిమానిత్యనాహార్యజ్ఞానస్య
ప్రసిద్ధత్వాత్ ప్రతిబంధకత్వాభావేపి నివర్త్యత్వాదిత్యాదిజ్ఞానస్య విషయ ఏవ దోష ఇతి వాచ్యం। అభావవ-
త్త్వేన సామానాధికరణ్యేన నివర్త్యత్వగ్రహం ప్రతి తాదృశవహ్న్యభావత్వగ్రహవిరోధిత్వాత్। అభావవత్త్వావచ్ఛే-
దేన వహ్న్యాదిమత్త్వగ్రహవిరోధిత్వపక్షే వహ్న్యాదిమత్త్వావగాహిత్వస్య పక్షే అభావాదిమత్త్వరూపపక్షతావచ్ఛే-
తాదృశ

దకత్వానుమితినిష్ఠసాధ్యాదిమత్త్వావగాహిత్వాభావాధిక-
విషయతాప్రయోజకత్వనియమాదసంభవః స్యాదితి

త్వయోః భావప్రయోజకతా భావే విశిష్టాంతరవిషయితాప్రయోజ్యత్వేన నివేశ్య తాదృశాభావాధికరణతాయాం తన్నివేశః। తథా సతి
కరణతాయాం సత్ప్రతిపక్షాన్యాదృశబాధాదివిషయతాయాః అప్రయోజకత్వేన సామంజస్యాత్ ॥ పం ౪॥

వి అధికరణతాయాః అధికరణత్వాదినా భిన్నతయోః ప్ర...

గాసాం।అ దకవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వావ్యాపకతయా తదవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాయాస్తథా
విధోభయాభావాప్రయోజకత్వాత్తద్విషయస్యాదోషత్వానుపపత్తేః। అభావవత్తావచ్ఛేదేన నిర్వహ్నిత్వ
౨౩ గ్రహస్య భ్రమరూపతయా తద్విషయవిశిష్టస్యాప్రసిద్ధేః। ఏవం వహ్నిమాన్నిర్వహ్నిరిత్యాదిస్థలీయదోషే నిత
రామవ్యాప్తిః। వహ్నిమన్నిష్ఠవహ్నిమత్త్వాదేరేవ తత్ర దోషత్వసంభవాత్తద్విషయకజ్ఞానస్యైవానుమితిప్రతిబం
ధకత్వాయోగాత్। ఏవం యత్ర నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ పర్వతత్వాదిసామానాధికరణ్యే
న వహ్న్యభావాదిమత్త్వస్య పక్షతావచ్ఛేదకఘటకతా తత్ర పర్వతత్వాదిసామానాధికరణ్యేన వహ్న్యాది
మత్త్వం న దోషః। విశిష్టపక్షగ్రహే ద్వివిరోధిత్వేనాశ్రయాసిద్ధ్యాదిరూపతానుపపత్తేః। ఉక్తరీత్యా తల్లక్షణా
నాక్రాంతత్వాచ్చ। పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్యాదిమత్త్వమప్రసిద్ధం వహ్నిశూన్యపర్వతాదేరప్రసిద్ధత్వాత్। నాపి ప
ర్వతత్వాదిసామానాధికరణ్యేన నిర్వహ్నిపర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్యభావాదిమత్త్వరూపబాధా
దిదోషః। తద్జ్ఞానస్య పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వావ్యాపకవిషయితాఘటితధర్మావచ్ఛి
న్నప్రతిబంధకతయా తత్ర లక్షణాగమనాయోగాత్। నాపి పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్యభావాదిమత్త్వం। అప్రసిద్ధే

త్వాదితి తత్ర న కోఽపి దోషః స్యాత్। యత్ప్రయుక్త-త్వం వ్యాపక-త్వం। యద్విషయక-నిశ్చయనిష్ఠవిరోధివిషయితా
యోరుభయోర్భావ[illegible]వ్యాప్య-త్వం చ స్వాశ్రయతా [illegible] నిశ్చయావ్యవహితోత్తరానుమితిత్వసంబంధేన
తాదృశసంబంధేనాభావాయైవ తదుత్తరమనుమితావిత్యర్థ-ః। ఏవం చ విరోధివిషయక-యద్విషయక-నిశ్చయా
వ్యవహితోత్తరానుమితిత్వవ్యాపక-స్తాదృశోభయోర్భావ ఇతి పర్యవసితం। ఏవం చ నిర్వహ్నిత్వవహ్నిత్వధూ
మానిత్యాదిస్థలీయబాధాదేర్విషయితాయాం స్వరూపసంబంధరూపోభయోర్భావప్రయోజక-
త్వాసంభవేఽపి నిరుక్తోభయాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక-కోటౌ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యక-యద్రూ
పావచ్ఛిన్నప్రకారక-త్వం నివిష్టం తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యక-తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావత్తద్వ్యాప్యాన్యతరప్రకా
రక-త్వస్యైవ విరోధివిషయితార్థక-తయా తత్తల్లక్షణానుసమన్వయమేవ తాదృశప్రయోజక-త్వస్యా
నివేశాత్। న చైవం తత్ర వస్తుమాత్రేఽతివ్యాప్తిదుర్వారైవ తాదృశోభయాభావస్య విరోధివిషయక-సమూ
హాలంబనరూపఘటాదివిషయక-నిశ్చయావ్యవహితోత్తరానుమితిత్వవ్యాపక-తాయా అక్షత-త్వాదితి
[illegible]వాచ్యం। విరోధివిషయితానతిరిక్త-వృత్తియద్విషయితాశాలినిశ్చయస్య నిశ్చయాంతరేణ వివక్షిత-త్వాత్ ఘటాది

గ।సా।అ। విషయితాయాస్తత్ర నిరుక్త-విరోధివిషయితానతిరిక్త-వృత్తిత్వవిరహాత్। న చైవం విరోధివిషయితానతిరిక్త-వృత్తి
యద్విషయవిషయితాత్వమిత్యేతావతైవ సామంజస్యే విశేషవైయర్థ్యమితి వాచ్యం। యత్ర పర్వతత్వాదిసామా-
౩౨ నాధిక-రణ్యేన వహ్న్యాదేస్సాధ్యతా తత్ర పర్వతత్వాదిసామానాధిక-రణ్యేన వహ్న్యభావాదిమత్త్వస్య విషయి
తాయాః నిరుక్త-విరోధివిషయితానతిరిక్త-వృత్తితయా తత్రాతివ్యాప్తివారక-తయా శేషసార్థక్యాత్
తదుపాదానే తాదృశవహ్న్యభావాదిమత్త్వవిషయక-నిశ్చయానంతరం పర్వతత్వాదిసామానాధిక-ర
ణ్యేన వహ్న్యాద్యనుమిత్యుత్పత్త్యా తాదృశానుమితౌ తథావిధోభయసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యనవకాశాదితి। త
త్తుచ్ఛం। నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ యత్ర పర్వతత్వాదిసామానాధిక-రణ్యేన వహ్న్యభావాదేః
పక్ష-తావచ్ఛేదక-ఘటక-తా తత్ర పర్వతత్వసామానాధిక-రణ్యేన వహ్న్యాదిమత్త్వస్య విశిష్టపక్ష-గ్రహవి
రోధిత్వేనాశ్రయాసిద్ధ్యాత్మక-స్వహేతుత్వాభావాంతరతాంశే యేనాసంభవదోషాభావస్య నిరుక్త-వి
రోధివిషయితానతిరిక్త-వృత్తివిషయితాక-తయా అతివ్యాప్తేః। తాదృశోభయాభావప్రతియోగితావ
చ్ఛేదక-గర్భీయాదృశవిశిష్టేయేన సంబంధేన యద్రూపావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నివిశతే తద్రూపావ

చ్ఛిన్నవిశేష్యకతత్సంసర్గకతద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమితిత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక
త్వరూపవిరోధిత్వస్య విషయితాయాం నివేశే తు శేషవైయర్థ్యం। ఉక్తరీత్యా నిర్వహ్నిర్వహ్నిమానిత్యాది
దోషే ఽవ్యాప్తిశ్చ। యత్తు పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే [illegible]వైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయావృత్తివిషయ
తైవ విరోధివిషయితాపదార్థః। తథా చ యన్నిరూపితతాదృశవిషయితాశాలినిశ్చయోత్తరానుమితిత్వ
వ్యాపకః। ఉభయాభావవత్త్వమితి సముదాయార్థః। నిశ్చయత్వం చ విశేషణావిశేష్యతావచ్ఛేదకభావా
నాపన్నవిరోధికోటిద్వయప్రకారకైకధర్మివిశేష్యకజ్ఞానాన్యజ్ఞానత్వం। కోటిద్వయే విశేషణావిశే
ష్యతావచ్ఛేదకభావానాపన్నత్వనివేశాన్నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసా
ధ్యాదివైశిష్ట్యగ్రహస్యైకత్ర విరోధికోటిద్వయప్రకారకత్వనియమేఽపి న తాదృశవైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయా
ప్రసిద్ధిః। యదీయవిషయితా తాదృశనిశ్చయావృత్తిస్తత్త్వమిత్యేతావతి కృతే హ్రదో వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యా
దౌ హ్రదాదినిష్ఠవహ్న్యభావాదిమత్త్వేఽతివ్యాప్తిః। వహ్ని[redacted]వ్యాప్యవత్తానిశ్చయస్యాపి వహ్న్యాదినిశ్చయవ
త్తాయాః సహభావేన వహ్న్యభావగ్రహవిరోధిత్వాత్ వహ్న్యభావాదిమత్త్వవిషయితాయాస్తాదృశనిశ్చయా

గ।సా।అ। వృత్తిత్వాదితి నశేషవైయర్థ్యమితి। తదపి న। వహ్నివ్యాప్యవాన్ వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవాంశ్చ పర్వతో వహ్న్యభావ
వానిత్యేతాదృశాహార్యజ్ఞానోపగమేన వహ్న్యభావాదిమత్త్వవిషయితాయా వహ్నివ్యాప్యాదిమత్త్వనిశ్చ
౨౨ యవృత్తితయా ఉక్తాతివ్యాప్త్యనవకాశేన శేషసార్థక్యానుపపత్తేః। వహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చ
పర్వతో వహ్న్యభావవానిత్యేతాదృశాహార్యస్సాధ్యాదివైశిష్ట్యనిశ్చయే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయ
బాధాదివిషయితాసత్త్వేనాసంభవప్రసంగాచ్చ। వహ్న్యాదిరూపధర్మితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవహ్న్యభావాది
విశేషితపర్వతాదినిరూపితవిషయితాయాస్సాధ్యాదినిశ్చయావృత్తిత్వేపి ఘటాదినిరూపితాయా అపి
దోషవిషయితావచ్ఛిన్నాయా విషయితాయాస్సాధ్యాదినిశ్చయావృత్తితయా ఘటాదావుదాహృతాతి
వ్యాప్తివారణాయ యాదృశవిశిష్టవిషయితాసామాన్యం తాదృశనిశ్చయావృత్తి తాదృశవిశిష్టనిరూపిత
విషయితాయా ఏవ విరోధివిషయితాత్వేన వివక్షణీయతయా అప్రతీకారాత్। సామాన్యావృత్తియదీయవిష
యితాసామాన్యం తాదృశనిశ్చయావృత్తి తదీయవిషయితాయా వివక్షణేన నిర్వాహేపి విరోధియద్విషయ
తాశాలినిశ్చయోత్తరానుమితిసామాన్యద్వయావ్యతిరేక ఇత్యనభిధాయ యద్విషయకనిశ్చయస్యేత్యాది

వక్త్రాభిధానస్య గ్రంథకారరీతివిరుద్ధత్వాత్। ఏతేన విషయితాయాం ఉభయాభావప్రయోజకత్వేన తాదృశోభయాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్రూపవిశిష్టే యేన సంబంధేన యద్రూపావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వఘటితం తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యకతత్సంసర్గకతద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వవిశేషితేనానుమితిత్వేనానాహార్యలౌకికసన్నికర్షాద్యజన్యజ్ఞానత్వేన వావచ్ఛిన్నా యా ప్రతిబధ్యతా తన్నిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం। ఏవంచ యాదృశవిశిష్టవిషయితా నిరుక్తతథావిధోభయాభావప్రయోజకతాశ్రయః తాదృశత్వమేవ లక్షణం। విషయిత్వాదావిరోధిత్వాదికం తు స్వరూపాఖ్యానమాత్రమితి ప్రలపితమప్యనాదేయం। నిర్వహ్నిర్వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయదోషస్యోక్తయుక్త్యాదుస్సంగ్రహత్వాత్। అత్ర కేచిత్ కేవలాదిత్వంతాగ్రిమకల్పే ఇవాత్రాపి కల్పే దీధితికృతో న నిర్భరః। నిర్వహ్నిర్వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయదోషాసంగ్రహేణ స్వరసతోఽగ్రిమకల్పే కేవలాదిత్యనేనైవాత్రాపి కల్పే దేవేతీత్యనేన సూచితత్వాత్। నిర్భరస్తు కేవలాదిత్వాదికల్ప ఏవ అత ఏవ తత్ప్రకర్షబోధనాయ ప్రాహురిత్యుక్తమితి॥ పరే తు ఘటాభావాదిధర్మితావచ్ఛేదకవహ్న్యాదిజ్ఞానం ప్రతి తద్ధర్మితావచ్ఛేదకవహ్న్యభావాదిమత్తాజ్ఞానస్య

గ।సె। ప్రతిబంధక-త్వేక-ల్పనీయధర్మితావచ్ఛేదక-భేదేన తదక-ల్పనాప్రయుక్తలాఘవానవరోధేన ధర్మితావచ్ఛేదక-ధ ౫పశతు౫
ర్మాణాం ననివశ్య అనాహార్యవహ్న్యాదివిశిష్టబుద్ధిత్వవహ్న్యభావాదినిశ్చయత్వాభ్యాం సమానధర్మితావచ్ఛే
౨౪ దక-త్వప్రత్యాసత్త్యైవ ప్రతిబధ్యప్రతిబంధక-భావః క-ల్ప్యతే ఏవంచ తద్దేశనిష్ఠస్య స్వపూర్వవ్యాప్తిప్రతిబంధక-
నిరూపితప్రతిబంధక-తావచ్ఛేదక-సంబంధస్య ఉత్తరవృత్తినిష్ఠం ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక-సంబంధేన తద్దేశాం సంబం
ధిత్వం ప్రతిప్రయోజక-తయా వహ్న్యభావాదినిష్ఠవహ్న్యభావాదిప్రకారక-జ్ఞానీయధర్మితావచ్ఛేదక-తా
ఖ్యవిషయితాయాః తదుత్తరోత్పన్నానాహార్యవహ్న్యాదిప్రకారక-జ్ఞానస్య వహ్న్యభావాదిధర్మితా
వచ్ఛేదక-క-త్వవిరహం ప్రయోజక-తావద్వహ్న్యభావాదివిశిష్టవహ్న్యాదివైశిష్ట్యావగాహిత్వవిరహస్య వ
హ్న్యభావాదిధర్మితావచ్ఛేదక-క-వహ్న్యభావాదిప్రకారక-నిశ్చయీయవిషయితాప్రయుక్త-త్వము
క్త- తమేవేతి తాదృశనిశ్చయవిషయస్య దోషత్వమవ్యాహతం తమేవాసద ధర్మితావచ్ఛేదక-నిష్ఠప్రత్యాసత్త్యా నమ
విపరీతజ్ఞానస్య ప్రతిబంధక-త్వే నిర్వహ్నివిశేష్యక-వహ్నిజ్ఞానం జాయతామిత్యాకారకే-ఛాజన్యనిర్వ
హ్నిర్వహ్నిమాన్ ఘటో భావవాంశ్చ వహ్నిమానిత్యాంశికాహార్యజ్ఞానస్య విపరీతజ్ఞానప్రతిబధ్యతా

వచ్ఛేదకానాక్రాంతతయా ఘటాభావవాన్ వహ్న్యభావవానిత్యాదినిశ్చయకాలే తథావిధేచ్ఛాసత్త్వే ఘటా
భావవిశిష్టవిశేష్యక-వహ్నిజ్ఞానం జాయతామిత్యాకారకేచ్ఛాం వినైవ తాదృశజ్ఞానాపత్తిరితి వాచ్యం। య
తస్సామాన్యతో వహ్న్యాదిజ్ఞానేచ్ఛావిశిష్టాన్యత్వరూపమనాహార్యత్వం న ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకకోటౌ
నివేశనీయం కింత్వాహార్యజ్ఞానాన్యత్వం తచ్చ విశేష్యతానిష్ఠం యత్ విషయతావచ్ఛేదకతదవచ్ఛేదకతా త్వం
వచ్ఛేదకత్వసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక-వహ్న్యాదిజ్ఞానేచ్ఛావిరహస్య యా నేత్యవ్యవహితప్రాక్క్షణా
వచ్ఛిన్నాధికరణతాతద్విశిష్టధర్మితావచ్ఛేదకతాయా ఏవ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధత్వమభ్యుప
యతే తాదృశేచ్ఛావిరహస్య ప్రతిబంధకవిశేషణత్వమేవ వా విశేషణతావిశేషధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబం
ధఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేనోపగంతవ్యం। అత ఏవ ఘటాభావవాన్ తాదృశేచ్ఛావిరహస్య
సత్త్వేఽపి నాహార్యాపత్తిః అన్యత్రాధికరణమనుసంధేయమితి వదంతి। నివర్త్యః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయ
దోషనిర్ధారకస్యాయప్రకారాంతరేణ లక్షణం వర్ణయతాం కేషాంచిన్మతమాహ తాదృశపక్ష ఇతి। ప
క్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్ష ఇత్యర్థః। తాదృశసాధ్యేతి। సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యేత్యర్థః। తాదృశహేత్వితి।
(తాదృశేచ్ఛావిరహస్య వహ్నితాప్యవచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితధర్మితావచ్ఛేదకతావిశేషణత్వే వహ్న్యభావవిశేషధర్మితావచ్ఛేదకతాయా
అతోఽతాత్పర్యేఽపి ఇచ్ఛాసత్త్వదశాయామేవ తాదృశజ్ఞానోత్పత్తేః ఇచ్ఛావిశిష్టతాప్తత్తదసత్త్వే తాదృశజ్ఞానానుత్పత్త్యా లక్షణసమన్వయాయోగాదితి
కేచ్చాంతరానుసరణం)

౫౭। హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వత్వర్థః। జ్ఞానస్య విరోధివిషయకం యద్విషయకం జ్ఞానమితి యోజనా। జ్ఞా
నం జ్ఞానసామాన్యం। తేన ఘటాదివిషయకస్య కస్యచిత్సమాలంబనస్య తాదృశజ్ఞానవిరోధిబాధాది
౩౫ విషయకత్వేపి నాతిప్రసంగః। స్వావచ్ఛిన్నవిషయకత్వవ్యాపకతాదృశజ్ఞానవిరోధివిషయితాకధర్మవ
త్త్వమితి ఫలితార్థః। అత్ర చ విషయితానిష్ఠస్వరూపసంబంధరూపతాదృశజ్ఞానవిషయవిషయకగ్రహ
ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాపత్తికతాదృశజ్ఞానవిరోధిత్వమేవ నివేశనీయం। నతు విషయనిష్ఠం నివాచ్యతా
దృశజ్ఞానవిరోధిత్వం। తస్య వైలక్షణ్యానాత్వసంభవే విశేషవైయర్థ్యాప్రసంగాత్। విషయనిష్ఠస్య నివాచ్యతాదృశజ్ఞా
నవిరోధిత్వస్యైవ తదపేక్షయా లఘుతయా తదేవాహ తాదృశజ్ఞానవిరోధిత్వం చేతి। తాదృశజ్ఞానవిరో
ధిత్వం యది తాదృశజ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకస్వావచ్ఛిన్నవిషయితాకధర్మవత్త్వం తదా పూర్వనిరుక్త
యథాశ్రుతలక్షణాదనవపర్యవసానాన్నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిసల్లీయదోషావ్యాప్తితా राम
దవస్థ్యమితి తన్నివృత్తిః జ్ఞానవిరోధిత్వం చేతి। తద్విషయకేతి। తథా చ నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ తా
దృశజ్ఞానవిరోధిజ్ఞానాప్రసిద్ధావపి తద్విషయవిషయకస్య నిర్వహ్నిః పర్వత ఇత్యాదిజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకత్వం యద్వ

విషయ

హ్నిమాన్ పర్వత ఇత్యాదిజ్ఞానం తద్విషయతామాదాయైవ వహ్నిమా[illegible]ర్వతత్వే(?)త్యాదిరూపతత్తలీయాశ్రయా
సిద్ధ్యాదౌ లక్షణాసమన్వయః। అథ ఘటవద్భూతలాదిరూపోదాసీనపదార్థవిషయక-సమూహాలంబ
నాత్మక-పక్ష-తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యక-సాధ్యతదాభావవ్యాప్యహేతుప్రకారక-జ్ఞానవిషయవిషయక-ఘ
టవద్భూతలాదిజ్ఞానప్రతిబంధక-జ్ఞానవిషయఘటాభావవద్భూతలాదావతివ్యాప్తిః। నచ పక్ష-తావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నవిశేష్యక-సాధ్యతావచ్ఛేదక-విశిష్టసాధ్య-తన్నిరూపితవ్యాప్తివిశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
ప్రకారక-గ్రహత్వవ్యాపక-విషయితాఘటితధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధక-తావచ్ఛేద
క-సాధ్యవచ్ఛిన్నవిషయితాక-ధర్మవత్వానివేశాన్న దోషః। ఘటవద్భూతలాదివిషయితాయాస్సాధ్యశగ్రహత్వా
వ్యాపక-త్వాదితి వాచ్యం। యతః పర్వతాద్యంశే వహ్నిమత్తాద్యనవగాహినో నిర్వహ్నిః పర్వత ఇత్యాదిజ్ఞా
నస్య యా వహ్నిప్రకారక-తాద్యనిరూపితా నిర్వహ్నిత్వాదిప్రకారతానిరూపితపర్వతాదివిషయతాస్వా
వానాహార్యత్వాదివిశిష్టతయా వహ్నిమాన్ పర్వత ఇత్యాదిజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకా తస్యాశ్చ నిర్వహ్నిః
పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యాకారకాహార్యజ్ఞానసాధారణ్యమానాభావాత్। ఆహార్యజ్ఞానసామగ్ర్యా

గ।సా।

స్త్వాద్యంశవిషయితాప్రయోజకత్వాత్సిద్ధేః విపరీతజ్ఞానాభావఘటితాయాః స్త్వాద్యంశవిషయితాప్రయోజకతానా
హార్యజ్ఞానసామగ్ర్యాశ్చాహార్యజ్ఞానాంజనకత్వాత్ । తయోశ్చ తాదృశగ్రహత్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకతావి
౩౬ దిప్రకారితానిరూపితతాదృశపర్వతాదివిషయితాసాధనప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వాన్నిర్వహ్నిత్వాది
ప్రకారితానిరూపితపర్వతాదివిషయితాత్వేన నిర్వహ్నిః పర్వత ఇత్యాదిజ్ఞానీయవిషయితాపి తథావి
ధగ్రహత్వవ్యాపకత్వేతి చేత్ తర్హి విషయితాత్వాదినామటవద్భూతలాదివిషయితానామపి తద్వ్యాపక
తయా ఉదాహరణపదార్థనివారణమశక్యమితి ధ్యేయం । యద్రూపావచ్ఛిన్నే యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారక
త్వతత్త్వావచ్ఛిన్నం తాదృశగ్రహత్వవ్యాపకం తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యక తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారకగ్రహ
త్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకస్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితాకధర్మవత్త్వ
స్వవిశేష్యకత్వోభయసంబంధేన సర్వసామంజస్యాదితి దిక్ । అత్ర బాహ్యరససుబోధనాయ కేచిదితి సమ్మతం ౧ राम
యుక్త్యా నిర్వహ్నిర్వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయదోషసంగ్రహణం । స చ ధర్మితావచ్ఛేదకప్రత్యాసత్త్యా
వహ్నిప్రకారకజ్ఞానం ప్రతి వహ్న్యభావప్రకారకజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతామతే నిర్వహ్నౌ వహ్నిమానిత్యే

తాదృశజ్ఞానసమానవిషయకానాహార్యవహ్నిమాన్నిత్యాకారక-జ్ఞానప్రతిబంధక-తామాదాయ లక్ష్య-ణ
సమన్వయస్సంభవతీతి వాచ్యం। తాదృశమతాశ్రయణే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావవ్యాప్యభావవద్ధ్రదాదిదో-
షతాప్రసంగాత్। యాదృశేతి సర్వత్ర యద్రూపావచ్ఛిన్నార్థక-। తావదన్యాన్యత్వమితి। యాదృశపక్ష-సాధ్యహే-
తుక-స్థలే యాదృశదోషజ్ఞానస్య ప్రతిబధ్యజ్ఞానం ప్రసిద్ధ్యతి యథా నిర్వహ్నిః పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమా-
దిత్యాదౌ వహ్నివిశిష్టపర్వతాదిరూపాశ్రయాసిద్ధిధూమాభావవిశిష్టనిర్వహ్నిరూపస్వరూపాసిద్ధ్యాది-
నాం తత్ర తాదృశదోషాణాం గ్రాహ్యాభావతదవ్యాప్యరూపఘటక-భేదేన విశేషణవిశేష్యభావభేదేన చ
భిన్నత్వాన్నామనుగతేన విశిష్టపక్ష-విశిష్టసాధనవైశిష్ట్యగ్రహవిరోధిత్వరూపాసిద్ధిత్వాదినైవ తావదన్యాన్య-
త్వఘటక-భేదే ప్రతియోగితయా నివేశః నతు వహ్నివిశిష్టపర్వతత్వనిర్ధూమత్వవిశిష్టనిర్వహ్నిత్వాదినా
ప్రయోజనవిరహాత్। యత్స్థలీయయాదృశదోషవిషయక-జ్ఞానస్య ప్రతిబధ్యజ్ఞానమప్రసిద్ధం। యత్ర తత్స్థలీయ-
దోషస్య నిర్వహ్నిర్వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయస్య బాధాదేర్జ్ఞానస్య తత్ర తాదృశదోషాణామగత్యా వహ్న్య-
భావవిశిష్టనిర్వహ్నిత్వ-వహ్న్యభావవ్యాప్యవిశిష్టనిర్వహ్నిత్వ-నిర్వహ్నినిష్ఠవహ్న్యభావత్వ-నిర్వహ్నినిష్ఠవ

గ।సం। హ్న్యభావవ్యాప్యత్వాదినాఽనుగతరూపేణైవ నివేశః। అత్ర చ విశిష్టభిన్నత్వస్య శుద్ధవిశేష్యసాధారణతయా సవ
హ్నికాశవదిత్యాదౌ ఆకాశాభావవిశిష్టసత్వాదిరూపబాధభిన్నత్వస్యాప్రసిద్ధతయా చ తత్ర విశిష్టనిరూ
౩౭ పితవిషయితాన్యతమవిషయితానిరూపక-తావచ్ఛేదక-ధర్మవత్వమేవాభిమతం। అయం చ ప్రకారో యాదృ
శపక్ష-సాధ్య-హేతుక-స్థలే ఉక్త-సమూహాలంబనానుమితేరప్రసిద్ధిస్తత్రైవాదరణీయః। యత్ర తు తత్ప్రసిద్ధిస్తత్ర
లాఘవాద్యథాశ్రుతమూలలక్ష్యలక్షణమేవ సాధీయః। శబ్దభేదస్యాకాంక్షితతరతాయాం స్వాయమేవ వక్ష్యమా
ణత్వాదిత్యవధేయం। యత్ర చాశ్రయాసిద్ధ్యాదిరేక-విధ ఏవ దోషః ప్రతిబధ్యజ్ఞానం చ ప్రసిద్ధం మహానసత్వ
వాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తత్ర విశిష్టపక్ష-గ్రహ-విరోధిత్వాదిరూపాశ్రయాసిద్ధిత్వా
దిరేవ దోషసామాన్యలక్షణత్వముచితం। న తు మహానసత్వాద్యభావవిశిష్టపర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నతాదృశా
భావ [illegible] వ్యాప్యవిశిష్టపర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నభిన్నభిన్నత్వస్య నిరుక్త-సమూహాలంబనానుమితివి
౮ రోధిత్వస్య గౌరవాదిత్యాశయేనాహ ఏకమాత్రదోషస్థల ఇతి। ఏక-విధ ఏవ యత్ర దోషస్త[illegible]ద్విషయక-
జ్ఞానప్రతిబధ్యజ్ఞానం చ ప్రసిద్ధం తాదృశస్థల ఇత్యర్థః। తేన స్వాంపత్త్యభావతదవ్యాప్యభేదేన విశేషణవిశేష్యభా

ఽకాంచనమయధూమో వహ్నిమాన్ ధూమాత్

వచ్ఛేదేన చ సర్వదోషాణాం నానాత్వసంభవాదేకమాత్రదోషస్థలస్యాప్రసిద్ధత్వేపి పర్వతాన్యః పర్వతో వహ్నిమాన్
ధూమాదిత్యాదావేకమాత్రదోషస్థలే గ్రాహ్యాభావతదవ్యాప్యరూపఘటకఛేదనవిభిన్నాశ్రయాసిద్ధ్యా
దీనాం అనుగమకరూపాభావేన తావదన్యాన్యత్వాన్యలక్షణాతావచ్ఛేదకత్వేపి చ న క్షతిః। తత్త్వం। తాదృశత్వం।
నిరుక్తాశ్రయాసిద్ధిత్వాదికమితి యావత్। ఇదముపలక్షణం। యత్ర పరామర్శవిరోధినో వ్యభిచార
విరోధాసిద్ధయస్త్రయో దోషాః న తు బాధప్రతిరోధౌ పర్వతో వహ్నిమాన్ హ్రదత్వాదిత్యాదిత్యాదౌ త
త్ర పరామర్శవిరోధిత్వమేవ సామాన్యలక్షణం। యత్ర బాధప్రతిరోధాసిద్ధయో దోషాః న తు వ్యభిచా
రవిరోధౌ హ్రదో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ హ్రదః కాంచనమయవహ్నిమాన్ ధూమాత్ హ్రదో వహ్ని
మాన్ కాంచనమయధూమాదిత్యత్ర విశిష్టపక్షే విశిష్టసాధ్యసాధనయోర్వైశిష్ట్యావగాహియద్జ్ఞానం
తద్విరోధిత్వమేవ తత్। ఏవం యత్ర వ్యభిచారాసిద్ధీ ఏవ దోషౌ కాంచనమయః పర్వతో ధూమవాన్ వహ్నేరి
త్యాదౌ తత్ర విశిష్టపక్షవిషయకవ్యాప్తివిశిష్టవిశిష్టసాధనగ్రహవిరోధిత్వాదికం తత్త్వపి బోధ్యం। ననుత
త్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నభిన్నభిన్నత్వరూపలక్షణాఘటకతత్తద్ధర్మాణాం భాగాసిద్ధతయా హేత్వాభాసానామా

గాసా। ఇతరభేదానుమాపకత్వేపి వ్యభిచారవారకతదితరాంశస్య వైయర్థ్యమిత్యత ఆహ సమేతి। సమానాన్యోన్యా
భావోఽతిరిక్త ఏవేతి యోజనా। సమేతి। తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నభేదత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్। అతిరిక్తః। తద్ధర్
౪౮ మాతిరిక్తః। తథా చ ధర్మిణ ఐక్యాదన్యవైయర్థ్యం। తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నభేదత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాన్యో
న్యాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతత్తద్ధర్మస్వరూపత్వేపి తాదృశ
భేదత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదత్వస్య నానాధర్మేష్వనపేక్షయా తద్విశిష్టస్యైకస్యైవ భేద
స్య లాఘవేన కల్పయితుం శక్యత్వాదిత్యభిప్రాయః। ఏతద్విషయకత్వాభిప్రాయేణ తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపి
తత్తత్తద్విషయితాన్యతమవిషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వస్య లక్షణత్వే అధికవిశేషణతయా వి క-
శేషణాంశవైయర్థ్యమిత్యవధేయం। నను సాధ్యాదిభేదేన లక్షణభేదస్యాదోషేఽపి వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాది
స్థలీయలక్షణస్య పంచవిధత్వాభావే సాధారణ్యాసంభవాత్ ప్రత్యేకలక్షణానాం తేషాం పంచవిధత్వో
క్త్యసంగతిరిత్యత ఆహ। పంచవిధభేదోక్తిస్త్వితి। పంచవిధత్వోక్తిరిత్యర్థః। తత్ప్రపంచవిషయేతి। యత్ర పంచానా
మేవ హేతుత్వాభావానాం సంభవః। గౌరశ్వో ఘటత్వాదిత్యాదౌ తత్స్థలీయలక్షణానాం స్వపంచవిధత్వాభి

ప్రాయేణాత్యర్థః। నన్వేవం లక్షణానామననుగమాదితరభేదానుమానభంగాపత్తిరిత్యత ఆహ వ్యభిచారాదేరితి। సా
ధ్యాదిభేదనియంత్రితత్వాత్। సాధ్యాదిభేదఘటితలక్షణానియంత్రితలక్షణతావచ్ఛేదకత్వాత్। తథా చ లక్ష
ణాన్యలక్షణతావచ్ఛేదకైక్యేనానుగమాన్నభంగాపత్తిరితి భావః। నన్వేవమప్యనుగతైకర్త్యసంభవాన్నాయం
ప్రకారస్సాధీయానిత్యత ఆహ శాబ్దబోధస్యేతి॥ ఇదం పునరిహావధేయం। తావదన్యతమత్వమితరభేదానుమా
పకమేవ। న తు దోషపదప్రవృత్తినిమిత్తం। తథా సతి నిర్వహ్నిత్వవిశిష్టవహ్నేస్సాధనే దోషో దుష్ట ఇత్యాదౌ దుష్ట
పదస్య వహ్న్యభావవిశిష్టనిర్వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాన్యతమవేదకతయా నిర్వహ్నిత్వవిశిష్టవహ్నేస్సాధన ఇత్యా
దేరనన్వితార్థకత్వప్రసంగాత్। అప్రసిద్ధ్యాత్మస్వైతవాన్వయి నిర్వహ్నిత్వవిశిష్టవిశేష్యకవహ్న్యనుమితిప్రయో
జకతావచ్ఛేదకతయాఽసంభవాత్। కింత్వభావప్రయోజకభ్రమాన్వ్యతివిషయితానిరూపకత్వమేవ తథా। అత్ర స్వ
ప్రకారతా- విశేష్యప్రకారతానిరూపితవ్యాప్తిప్రకారతానిరూపితధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతోభయమేవ సాధ్యవ
దార్థః ప్రకారతానిరూపితదేశే అపరపదార్థకే దేశవ్యాప్తిప్రకారతానిరూపకప్రకారతాయాం చ పక్షత్వం
తద్వహ్నిపదప్రతిపాద్య[illegible]స్య వహ్నినిష్ఠత్వస్వస్వరూపసంబంధేన సాధనపదార్థప్రకారతాద్వయే చ సప్తమ్యంతా

ना।३०।

ధర్మస్య నివర్తకత్వాదివిశిష్టవిశేష్యతాయాః స్వనిరూపితత్వసంబంధేనాన్వయః। సాధనపదోత్తరసప్తమ్యా నిరూ-
పకత్వం ద్వితీయం చార్థః। నిరూపకత్వే చ నిరుక్తసాధనపదార్థయోః పృథగన్వయః। తదన్వితనిరూపకత్వే
౭౯ చ ద్వితీయార్థాన్వయః। ద్వితీయార్థాన్వితతాదృశనిరూపకత్వయోః దోషపదార్థఘటకాభావేఽన్వయః। తథా చ
నివర్తకత్వవిశిష్టవిశేష్యతానిరూపితవహ్నినిష్ఠప్రకారతానిరూపకత్వస్య తాదృశవిశేష్యతానిరూపితా-
యాః వహ్నిష్ఠప్రకారతానిరూపితవ్యాప్తిప్రకారతానిరూపితధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాతన్నిరూపక-
త్వస్య చ ద్వయోరభావప్రయోజకభ్రమాన్యవృత్తివిషయితానిరూపకవానిత్యేవాన్వయబోధః। ప్రతి-
బంధకీభూతభ్రమ విషయితానిరూపకాభావాదిమత్త్వమాదాయ పర్వతవహ్న్యాద్ధూమో దు-
ష్ట ఇత్యాదిప్రయోగవారణాయ విషయితాయాం భ్రమాన్యవృత్తిత్వం నివేశితం। దోషఘటకకేవలసాధ్యా-
ద్దోషవ్యవహారాభావాదత్రాయం దోష ఇత్యాదావవిషయకనిశ్చయావ్యవహితోత్తరానుమితిని-
ష్ఠతాదృశోభయాభావప్రయోజకాభావాదికారణతాత్వవ్యాపకవిరోధివిషయితాప్రయోజ్యతాక-
ధర్మ ఏవ దోషపదార్థ ఇతి దిక్॥ శ్రీః ॥ ॥౫॥ శ్రీశారదాంబాయై నమః॥ శ్రీగురుభ్యో నమః॥ ౪ శ్రీః

గాదాధరీయం సామాన్యనిరుక్తిః సమాప్తా